

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Jakub Chovančák

**SROVNÁNÍ PROCESNÍHO PRÁVA VE VLADISLAVSKÉM ZŘÍZENÍ ZEMSKÉM A
JEHO ROZŠIŘUJÍCÍCH ČLÁNCÍCH S MORAVSKÝM ZŘÍZENÍM ZEMSKÝM A
JEHO ROZŠIŘUJÍCÍMI ČLÁNKY.**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.

Obor: Historie

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci zpracoval samostatně a uvedl v ní veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci 15. Prosince 2016

Jakub Chovančák

1. Úvod

Země Koruny české procházely od poloviny 15. století do počátku 17. století velice zajímavým politickým a právním vývojem. Neustále rostoucí moc jednotlivých stavů v období po uklidnění husitských bouří vedla ke vzniku stavovského státu, kde byl sice za hlavu státu stále považován král, ale skutečnou moc držely stavy. Ty v dané době vystupují jako tvůrci a garanti práva a právního státu obecně.

Jednotlivé stavy měly mezi sebou často velmi komplikované vztahy, stejně jako členové konkrétních stavů mezi sebou. Spory o majetek, dluhy, nebo o čest byly na denním pořádku a potřeba dosáhnout na svá práva byla stejně velká, jako dnes. Autonomní postavení několika právních systémů, především městského a zemského práva, ztěžovalo dosažení právních nároků. Nejasné vytyčení kompetencí a neexistence kolizních norem vedla na počátku 16. století v Čechách k řadě konfliktů, často i za doprovodu násilí.

Ani pozdější nalezení vzájemného konsensu mezi městským a zemským právem neuklidnilo zcela situaci. Nová panovnická dynastie Habsburků na českém trůně prosazovala svou politickou představu v zemi velice rázně a energicky, v protikladu k předchozím Jagelloncům. Následující konflikt mezi panovníkem a především českou šlechtou vyústil v povstání, které se podařilo zastavit v počátcích. Panovník byl vítězem, ale pouze částečným, neboť stavy držely stále velký díl moci v zemi.

Na pozadí těchto událostí se neustále vyvíjelo a upravovalo zemské právo a v něm obsažené procesní právo. Velké množství procesních ustanovení a jejich propracovanost jak v Čechách, tak na Moravě, svědčí samo o sobě, jak důležitá pro členy stavovské obce byla. Mohlo by se však navzájem v rámci zemí Koruny české procesní právo, jako esenciální prvek každého soudního sporu, ovlivňovat a napodobovat jedno druhé?

Ve své práci se hodlám zaměřit na procesní právo, obsažené v tiscích tzv. Vladislavského zřízení zemského¹ a Znojemského zřízení zemského². Od každého zřízení jsem vybral čtyři na sebe navazující tisky, které by tak měly vytvořit dostatečně velký vzorek k zodpovězení několika základních otázek. Hlavním znakem pro výběr právě těchto tisků byl jejich původ, pramenící z moci českých a moravských stavů od konce 15. do začátku 17. století, umožňující existenci stavovského státu, kde se o moc dělí stavy s panovníkem. Tento stav byl ukončen

¹ Tisky z let 1500, 1530, 1549 a 1564.

² Tisky z let 1535, 1545, 1562 a 1604.

následným Obnoveným zřízením zemským, kdy donutil Ferdinand II. české a moravské stavy přijmout nové zemské zřízení, upřednostňující absolutismus, katolické náboženství a přímou podřízenost všech úřadů panovníkovi.

Analýzou jednotlivých textů po obsahové a formální stránce a jejich následnou komparací chci zjistit, které texty procesního práva do jaké míry se v zemích Koruny české vzájemně ovlivňovaly? Případně jaké lze najít odvodit vztahy mezi nimi?

Zaměření se na procesní právo vychází z předpokladu, že bude v největší míře propracováno a používáno, vzhledem k nutnosti jeho praktické aplikace a snahy udržet právní stabilitu ve společnosti.

2. Vladislavské zřízení zemské

2.1. Právně – historický vývoj před VZZ

Snahy o kodifikaci původně zvykového práva jsou velmi staré a jejich počátky můžeme najít už za vlády Přemysla Otakara II. Panovník se počátkem 70. let 13. století pokusil o kodifikaci zemského práva. Takové jednání ale velmi nelibě nesla česká šlechta. Není známo, jestli zákoník vůbec vešel v platnost. Známe však osud jiného důležitého právního počínu, který přežil Přemysla Otakara II. o několik století. Byl jím zemský soud, který panovník vydělil z obecného dvorského soudu. Nově vzniklý zemský soud zasedal pravidelně, na rozdíl od dvorského soudu. Krátce po smrti Přemysla Otakara II. se zcela osamostatnil a během následujících staletí se proměnil ve šlechtické fórum, kde šlechtici soudili šlechtice dle zvykového práva, tj. „právo bylo svobodně nalézáno“.³

Tento stav právní nejistoty, kdy právo mohlo být vykládáno dle momentální potřeby šlechty, vedl další panovníky k pokusům o právní kodifikaci s cílem omezit možnosti šlechty. Následujícím panovníkem usilujícím o kodifikaci byl Václav II., nástupce Přemysla Otakara II., který však ani s pomocí italského mistra Gozzia z Orvieta nedokázal překonat odpor české šlechty. Povedl se mu alespoň menší úspěch v podobě nového horního zákoníku *Ius regale montanorum* roku 1300.⁴

Podobná situace nastala i v případě Jana Lucemburského, který chtěl v Čechách prosadit francouzský model vlády, ale pro neshody s českou šlechtou tohoto počínání zanechal. Jeho

³ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 11 – 12.

⁴ Tamtéž str. 13 – 14.

syn Karel IV. se už od svého návratu do Českého království, jako kralevic a markrabě moravský roku 1333, snažil zevnitř upevňovat svou pozici vykupováním zastavených hradů a reformou místní správy. Jedním z výsledků jeho počínání byla i reforma dvorského soudu, který se měl stát rovnocenným soudu zemskému. Dvorský soud měl od této chvíle zasedat pravidelně a v jeho čele měl být trvale dvorský sudí. Karel IV. se rovněž pokusil o kodifikaci zemského práva a předložil po své korunovaci římským císařem roku 1355 před českou šlechtu zákoník *Maiestas Carolina*. Ten se dochoval v řadě rukopisů a také vyšel několikrát tiskem, na rozdíl od předchozích přemyslovských zákoníků. Česká šlechta v něm však stále viděla omezení své moci a zákoník nikdy nevešel oficiálně v platnost. Během 15. století se pak stal neoficiální právní pomůckou při šlechtických soudech a několikrát posloužil i v politickém boji mezi šlechtou a králem.⁵

Právě takový boj proběhl mezi Jiřím z Poděbrad a pány tzv. Jednoty zelenohorské v letech 1465 až 1479. Páni argumentovali starobylostí *Maiestas Carolina* a zcela účelově si vybírali, popřípadě i upravovali, jednotlivé články zákoníku tak, aby vyhovovaly jejich záměrům. Údajně také sám Jiří z Poděbrad se měl pokoušet za své vlády o sepsání zákoníku zemského práva. Tento pokus však není, až na několik ojedinělých nepřímých zmínek, možno dohledat v pramenech.⁶

2.2. Vznik a vývoj Vladislavského zřízení zemského

2.2.1. Vývoj VZZ 1500

Převážně negativní postoj české šlechty k jakékoliv kodifikaci zemského práva se zcela změnil až koncem 80. let 15. století. Za vlády Vladislava II. Jagelonského pojala vyšší česká šlechta (páni) záměr sepsat zákoník, který by mohl posílit její vlastní moc ve státě. Zkušenosti z chaosu husitské revoluce, vnitřní války za vlády Jiřího z Poděbrad a rostoucí pozice měst v království vedla českou vyšší šlechtu roku 1484 k útoku na města z právních pozic.

Z pohledu šlechty byla města stále poddána králi a měla tak také veřejně vystupovat. Pouze šlechta (nižší, vyšší i sám král) byla nadána politickou mocí a mohla jednat zcela svobodně. Tento stav narušila husitská revoluce a následné bezvládní, kdy města získala velkou ekonomickou a politickou moc. Problematické však bylo, že tento stav nebyl nikde právně zakotven a města, nazývající sebe sama „třetí stav království“ (po vyšší a nižší šlechtě), neměla možnost nijak své nároky právně dokázat. Pozici měst také posilovala jistá

⁵ Tamtéž str. 15 – 24.

⁶ Tamtéž str. 24 – 34.

nerozhodnost a neochota krále Vladislava II. Jagellonského zasahovat do vnitřních poměrů země, kterou nebyl schopen plně kontrolovat, ale potřeboval její prostředky na udržení své vlády.⁷

Česká šlechta však v této chvíli nebyla zcela jednotná, a pokud mělo dojít k omezení moci měst, musela šlechta překonat své vnitřní rozpory. Těmi byly především konfesijní rozdíly, poněvadž nižší šlechta (rytíři) se převážně hlásila k utrakvismu a vyšší šlechta (páni) ve větší míře ke katolicismu. Prvním krokem ke smíru se stal Kutnohorský náboženský mír roku 1485, kde byla Basilejská kompaktáta prohlášena za základní zemský zákon, utrakvismus i katolicismus byly zrovnoprávněny a byl vyhlášen náboženský mír v zemi. Následně v znovuobnoveném zemském soudu dostala nižší šlechta vyšší podíl moci roku 1487 a vytvořila tak jeden politický stav. Šlechta po překonání konfesijních a mocenských problémů vystupovala ještě důrazněji s požadavkem na sepsání všech práv a privilegií v království. Sám panovník tento krok podporoval, poněvadž ten měl posílit stabilitu v království. V takovém názoru ho podporovali i jeho rádcové z řad šlechty. Měštům nezbývalo než souhlasit s tímto postupem. V opačném případě by mohla být obviněna z rozvracení řádu v zemi a neochoty po urovnání sporů.⁸

V prvních letech pokusů o kodifikaci zemského práva však neměla šlechta nikoho, kdo by toho byl z odborného hlediska schopen. Staré právní nálezy upadly v zapomnění a právní knihy, většinou z doby předhusitské, neodpovídaly právním poměrům na přelomu 15. – 16. století. Bylo nutné postupné vytváření normativních nálezů pro kodifikaci. Během 80. a 90. let 15. století vydávaly zemské sněmy a zemské soudy rozsudky s cílem posílit pozici šlechty a připravit materiál pro zemské zřízení.⁹

Během přípravy materiálu pro kodifikaci měla města snahu se bránit, ale pro přetrvávající konfesijní, mocenskou i ekonomickou roztržičnost nebyla schopna čelit tlaku šlechty. Zároveň měla města minimální podíl na správě země, kde zcela převažovala šlechta.¹⁰

Na letničním sněmu roku 1497 bylo schváleno množství článků, které pak přešly do nového zemského zřízení. Po tomto sněmu města plně pochopila skutečné cíle šlechty a začala se hromadně bránit, např. bojkotem zemských sněmů a půhonů zemského soudu. Tyto akce

⁷ Tamtéž str. 34 – 35.

⁸ Tamtéž str. 36 – 37.

⁹ Tamtéž str. 38.

¹⁰ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 32.

nevedly však k žádnému výsledku a šlechta na sněmech dále připravovala podklady pro nové zemské zřízení i bez účasti měst, která se pokoušela ještě dovolat změny situace u krále. Ten jejich námitky nepřijal a kvůli problémům v Uhrách odmítal přijet na další sněm do českých zemí.¹¹

Šlechta i města byla zajedno, že problematickou situaci kolem kodifikace může rozřešit jenom král osobně, a tak došli k rozhodnutí přesunout celý sněm přímo za králem do Uher. Krátce před cestou se konal sněm v Praze, na kterém páni a rytíři zvolili ze svého středu redakční komisi s úkolem vybrat vhodné články a nálezy ke kodifikaci. Představitelé pražských měst byli komisí uklidňováni, že bez jejich souhlasu nic schváleno nebude. Koncem roku 1499 se vypravili delegáti do Bratislavy (tehdejšího Prešpurku), kde král v té době sídlil. Kromě šlechty vyslala své zástupce také města.¹²

Z tohoto jednání s králem se dochovalo pouze tzv. „Zuostanie prešpurské“, které mělo představovat předběžně dohodnutou podobu zemského zřízení se souhlasem všech tří stavů. V oficiálním vydání Vladislavského zřízení zemského však byla politická moc městům upřena a jejich nesouhlas nebrala šlechta na vědomí. Za hlavního editora finální podoby Vladislavského zřízení zemského byl považován rytíř Albrecht Rendl z Oušavy, královský prokurátor.¹³

V létě roku 1500 vyšlo Vladislavské zřízení zemské tiskem, avšak bez přímého králova souhlasu. Šlechta se odvolávala na údajné panovníkovo svolení, aby „práv svých ... přičinili nebo ujali, jakž od starodávna bývalo ...“. Podle stavu prvního vydání šlechta na vytištění dost spěchala, poněvadž tisk obsahuje stylistické chyby, články nejsou číslovány a některé se dokonce v doslovné podobě dvakrát opakují.¹⁴

Šlechta po roce 1500 přidávala další články ke zřízení, např. o vypovídání u komorního soudu, které měly posílit její pozici. Měšťané podle tohoto článku mohli vypovídat u komorního soudu pouze osobně, kdežto šlechta mohla vypovídat písemně. Při kvalitě tehdejších komunikací, možnému nebezpečí na cestách a celkové nákladnosti takové cesty

¹¹ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 45.

¹² Tamtéž str. 46 – 48.

¹³ Tamtéž str. 49 – 50.

¹⁴ Tamtéž str. 51.

pak někdy docházelo k situaci, že se svědek prostě nedostavil. Podobných „drobných“ omezení lze najít ve VZZ plno.¹⁵

Až v únoru 1502 na sněmu postním král Vladislav II. Jagellonský schválil za sebe i za města text VZZ. Panovník se plně ztotožňoval s názorem šlechty, že královská města jsou mu poddána, a pouze on je smí zastupovat. Na dalším sněmu v březnu 1502 města odmítla královo stanovisko a demonstrativně odešla ze sněmu do posledního svého představitele. Král nebyl schopen s tím nic udělat a při riziku konfliktu v zemi, nad kterou neměl plnou moc, odjel zpátky do Uher. Po zhruba dalších patnáct let pak doutnal mezi městy a šlechtou otevřený konflikt, hrozící vypuknout v domácí válku.¹⁶

Během vzájemného soupeření měst a šlechty došlo u měst, stejně jako dříve u šlechty, k překonání konfesijních rozdílů a vzniku skutečného městského stavu. Ten jednal společně v politických, ekonomických a v případě nutnosti i vojenských otázkách. Mezi léty 1502 až 1517 šlechta neustále odmítala uznat politická práva měst a nezvala je na zemské sněmy. Města na oplátku bojkotovala zemský a komorní soud, nerespektovala soudní nálezy a celkově odmítala jakoukoliv spolupráci se šlechtou.¹⁷

Obě strany se snažili navzájem si škodit ekonomicky, politicky a také vojensky. Často tak ale činili nepřímo, jako v případě opovědníka Jiřího Kopidlanského, který mnoho let terorizoval Prahu a blízké okolí. Šlechta mu poskytovala útočiště, píci pro koně a peníze. Podobných lupičů, násilníků a zlodějů byla celá řada a mnozí z nich nejsou známi jménem. Běžní kriminálníci měli velmi omezené možnosti a jejich činnost netrvala moc dlouho. Kopidlanský však jako šlechtic a zkušený válečník dokázal sesbírat kolem 200 jezdců a asi 100 pěšáků, se kterými po několik let nepřetržitě přepadal, loupil, mržal a zabíjel. Motivem pro Kopidlanského jednání byla poprava jeho bratra Jana z Kopidlna. Jan z Kopidlna na výročním trhu v Praze po hádce s rytířem Janem Cukrem z Tamfeldu tasil meč a pána z Tamfeldu v souboji zabil. Protože byly po dobu konání trhu přísně zakázány souboje a výtržnosti, byl Jan zatčen. Pražští konšelé jej poté odsoudili k smrti a zanedlouho vykonali popravu. Podle tehdejšího výkladu práva nemohl být šlechtic odsouzen městským soudem a popraven. Proto lze „pomstu“ Jiřího Kopidlanského pochopit, nikoliv však omluvit. Celý případ nakonec vyšuměl do ztracena a mezi Prahou a rodem Kopidlanských došlo ke smíru a vyrovnání.¹⁸

¹⁵ Tamtéž str. 53 – 54.

¹⁶ Tamtéž str. 56 – 61.

¹⁷ Tamtéž str. 57 – 60.

¹⁸ Tamtéž str. 61 – 63.

Ve střetu s právem byli ale i jiní šlechtici, např. Šlikové a Gutštejnové. Proti Šlikům nakonec král povolal zemskou hotovost, ke které se měla připojit i města. Ta však v nastalé politické situaci odmítla a páni museli hrad Loket dobývat sami. Neúspěšné obléhání nakonec vedlo pány k prosbě, aby se města přeci jenom připojila. V tuto chvíli města ochotně přišla na pomoc a výsledek se dostavil záhy. Hrad Loket padl a města následně zprostředkovala jednání mezi Šliky a zbytkem království. Rozbroje a bezpráví ale pokračovalo. Přibližně v této době Jindřich z Gutštejna zajal dva pány ze Švamberka a žádal za jejich svobodu tučné výkupné.¹⁹

Určité úspěchy se dostavily až po postním sněmu roku 1508. Páni a rytíři na něm uznali třetí hlas měst a ta se na oplátku rozhodla přistoupit k usnesení z roku 1502 o obhajování práva s důrazem na skutečnost, že města představují třetí stav království.²⁰

Na následujícím sněmu svatojakubském králův vyslanec, emeritní biskup varadínský Jan Filipec, poručil přinést zápisy stavů proti sobě a demonstrativně je rozstříhal. Král poté nastolil novou krajskou správu v čele s nejvyšším purkrabím a jemu podřízeným dvěma zemským hejtmanům. Zároveň také zrušil všechny separátní stavovské zápisy.²¹

Stále však existovaly vzájemné rozpory, kvůli kterým přetrvával chaos v zemi. Jedním z nich byl spor ohledně landfrýdů/krajů. Města nehodlala připustit, aby v jejich čele stáli jenom páni a rytíři.²²

Král byl nucen volit krajské hejtmany pouze po poradě s pány a rytíři. Jeho snaha obejít tento stav udílením mimořádných pravomocí některým jiným úředníkům nakonec neuspěla a roku 1509 byly svatojakubskou smlouvou pravomoci „kancléře“ značně omezeny. Po roce 1510, kdy král odjel ze země natrvalo, vládli fakticky páni a rytíři samostatně.²³

Následující sněm výrazně zasáhl do práva udělovat glejty²⁴. Dříve tato pravomoc náležela jenom panovníkovi, ale během 15. století docházelo k jejímu rozšiřování. Na jeho konci mohl vydávat glejty král a zemský sněm. Po roce 1510, se sněm usnesl, že glejty může vydávat také hejtman, nebo správce království.²⁵

¹⁹ Tamtéž str. 63.

²⁰ Tamtéž str. 64.

²¹ Tamtéž str. 64 – 65.

²² Tamtéž str. 65.

²³ Tamtéž str. 66.

²⁴ Ochranný list, zajišťující bezpečný pohyb po určitém území bez rizika zatčení. Osoba s glejtem nemohla být souzena, ale ani být procesní stranou u soudu.

²⁵ Tamtéž str. 67.

Po roce 1512 byla situace stále napjatá. Šlechta v čele se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu okázale odmítala zvat města na krajské sněmy a ty se naopak nechtěla podílet na ničem, co si jenom samotná šlechta rozhodla. Šlechta v krajských sněmech pokračovala i přes králův zákaz v roce 1513.²⁶

Konflikt eskaloval dále. Města si zvolila 28 členný výbor svých zástupců, který sídlil v Praze a měl vládnout společnému vojsku. Noví vůdci měli často univerzitní vzdělání a větší přehled, než kterýkoliv jejich předchůdce. Hejtmánem městského svazového vojska se stal Bartoloměj Minsterberský, vnuk krále Jiřího z Poděbrad. Sloužil za peníze a očekával, že se mu podaří s pomocí měst vyřešit svůj vlastní spor s Vratislaví, a nástupnickou otázku v knížectví opolském. Bartoloměj díky svému původu, vzdělání i zkušenostem dokázal s králem vyjednávat a nabídl smírné řešení, ze kterého by král navíc mohl vytěžit prostředky na úhradu dluhů. Při změně Vladislavovi pozice se k městům začala pak přiklánět i část rytířstva.²⁷

V království však stále panovala napjatá situace, kde např. v Mělníku roku 1513 měšťané oblehli hrad. Jejich cílem bylo vyhnání nejvyššího mincmistra Bernarda z Valdštejna i s posádkou. Téhož roku se vydala za králem do Budína dvě poselstva. Šlechtické vedené Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a měšťanské, vedené knížetem Bartolomějem Minsterberským. Přímé jednání před panovníkem však nic nevyřešilo a král své rozhodnutí odložil.²⁸

Roku 1514 vypuklo Dóžovo povstání v Uhrách a donutilo krále Vladislava požádat v Čechách o pomoc. Městské vojsko se ochotně vydalo do Uher. V nastalé situaci však nebylo příliš politicky vhodné, aby se vojáci původem z „kališnických“ Čech vydali bez hejtmána z řad nejsilnější šlechty do Uher. Nakonec do potlačení povstání nezasáhli, ale demonstrace jejich moci a sebevědomí byla velmi silná. V létě 1514 vyhlásil městský svaz, že hodlá poslouchat pouze a přímo krále.²⁹

Situace se dále vyostřovala. Informátoři nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitálu z řad pražských měšťanů byli objeveni, vyhnáni a někteří i popraveni. Následovala další delegace jak měst, tak šlechty do Budína. Jednání před králem opět nic nevyřešila a obě strany se v nastalé situaci pokládaly za vítěze.³⁰

²⁶ Tamtéž str. 67 – 68.

²⁷ Tamtéž str. 68.

²⁸ Tamtéž str. 68.

²⁹ Tamtéž str. 69.

³⁰ Tamtéž str. 69.

Následovaly ještě další sněmy v letech 1514 – 1515, které měly za následek formální zrušení svatojakubské smlouvy. Nová smlouva se zdála být pro krále a města výhodnější, ale při množství právních nedostatků bylo možné ji obcházet. Důležitější však bylo právní narovnání mezi městy a šlechtou. Měšťané od té doby patřili výlučně pod své soudy a šlechtici pouze ve výjimečných případech pod tyto soudy. Spory však neutichli, především kvůli správě královských důchodů, proti kterým protestovalo panstvo.³¹

Smrt krále Vladislava roku 1516 zvrátili situaci v neprospěch měst. Šlechta odmítla brát na kohokoliv ohledy a rok staré dohody vymazala ze zemských desek. Měšťané i šlechtici začali zase zbrojit a opevňovat svá sídla. Na podzim 1517 byla válka na spadnutí.³²

Do vývoje překvapivě zasáhla vzpoura poddaných na panství Křivoklát. Některé vsi na panství získal Jiří Bezdrůžický z Kolovrat a Buštěhradu a snažil se donutit sedláky k dědičnému poddanství a robotě. Oni však trvali na placení peněžní renty, jako tomu bylo dříve. Následná lokální vzpoura byla v počátcích úspěšná a sedláci dobře organizovaní i vyzbrojení. Nejvyšší purkrabí, který se už dříve obával možného ozbrojeného povstání měšťanů spolu s poddanými, vydal značně přehnaný rozkaz. . Rozeslal do všech krajů listy s žádostí o vojenskou pomoc, dokonce požadoval i děla. Zneklidnil tím také českou šlechtu a při rovnováze sil, jaká v tu chvíli reálně panovala mezi městy a šlechtou, nechtěl nikdo táhnout do dlouhé a nerozhodné války ve vlastní zemi.³³

Téhož roku (1517) se zástupci měst i šlechty sešli na sněmu v Praze. Z jednání vznikla Svatováclavská smlouva, kterou stavové bez svolení a vědomí krále vložili do zemských desek. Smlouva se týkala řady aspektů, od vaření piva šlechtou, přes soustavu kolizních norem při určování příslušnosti k jednotlivým právním okruhům, až po uznání třetího hlasu měst na zemském sněmu.³⁴

2.2.2. Vývoj VZZ 1530

První revize Vladislavského zemského zřízení, která započala již v roce 1523 při návštěvě krále Ludvíka Jagellonského. Komise složená ze 42 osob pracovala na revizi až do roku 1525, neznámo s jakým výsledkem. Další práce byly spuštěny až po roce 1527, kdy už místo utonulého Ludvíka Jagellonského seděl na trůnu Ferdinand I. Habsburský. Mladý král si

³¹ Tamtéž str. 70.

³² Tamtéž str. 70 – 71.

³³ Tamtéž str. 71 – 72.

³⁴ Tamtéž str. 73.

nechal pro pochopení stavovských záměrů přeložit text zemského zřízení do latiny doktorem obojího práva Rackem Doubravským z Doubravy. Nový panovník v duchu své politické koncepce osobně předsedal komisi, složené ze zemských úředníků a českých pánů a rytířů, která zasedala v roce 1530 po ukončení zemského sněmu. Tato revize měla posílit panovníkovu moc a upevnit jeho pozici v rozhodovacích procesech v zemi. Nebyl však dostatek času na provedení všech úprav a jednání. Panovník 18. dubna 1530 z Prahy odjel a ponechal komisi jejímu počínání, které vyústilo až 17. září téhož roku ve tisk neúplného zřízení. Celkem obsahovala revidované zřízení 211 článků, původně nečíslovaných, z nichž prvních 157 přibližně odpovídá pořadí článků ve Vladislavském zřízení, přesněji článkům 1 – 153. Některé články byly vynechány, jiné byly naopak přidány. Velké množství článků bylo v různé míře upraveno, od změny slovosledu některé věty, až po větší významové změny. Nově vytištěné zemské zřízení obsahovalo především články ohledně zemského soudu, které v úvodu původního zřízení také převažovaly. Nové články se týkaly především postavení hejtmana (a některých dalších úředníků), bezpečnosti v zemi (mord, pohyb pastevců a žebráků) a vedení práva u zemského soudu (institutu řečníků). Text Vladislavského zřízení doplnila ještě Svatováclavská smlouva.³⁵

V této době byly tištěny ještě další texty týkající se zemského práva, např. : *Zřízení o komorním, hajtmanském i dvorském soudu* v roce 1534 z nařízení Ferdinanda I. Dále sbírka právních nálezů pod názvem *Nálezové práv zemských tohoto slavného Království českého*, obsahující nesystematicky uspořádaná ustanovení o zemském, komorním a dvorském soudu, ale také majetkovém a procesním právu. Po požáru Pražského hradu roku 1541 bylo na začátku roku 1542 vytištěno *Nové zřízení o vyzdvižení desk zemských pohořelých Království českého*.³⁶

2.2.3. Vývoj VZZ 1549

Ani po roce 1530 neustávali snahy o revizi *Vladislavského zřízení zemského*. Na jeho průběhu se však zásadně podepsaly události z let 1546 – 1547, kdy proběhla v Římské říši tzv. šmalkaldská válka. V té proti sobě stanuli říšská knížata protestanského vyznání a katolický panovník Říše římské, císař Karel V. Do tohoto ozbrojeného střetu se brzy zapojil i Karlův bratr, český král Ferdinand I. Jeho možnosti na vedení války však podkopávala neochota

³⁵ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 40 – 41.

³⁶ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 41.

českých stavů na přímou vojenskou podporu. Stavové nebyli nakloněni myšlence vydávat další prostředky na válku po neúspěšných střetech s Turky a jejich neochotu ještě zvyšovala myšlenka na válčení proti protestantům jako takovým. Ferdinand I. svolal v září 1546 zemskou hotovost, bez jednání se stavy, aby mohl válčit v Sasku po boku svého bratra. Oddíly se scházeli na tuto výpravu velmi neochotně a pomalu, značná část dokonce nedorazila vůbec. Čeští stavové byli nejenom proti válce mimo vlastní zemi, ale také proti zcela suverénnímu rozhodnutí panovníka, který se jich ani nezeptal na názor. Po několika měsících se situace opakovala a Ferdinand I. svolal zemskou hotovost na leden 1547 k Litoměřicím s odůvodněním, že vojska saského kurfiřta už jsou na území Čech. Stavové odmítli takovou informaci a spolu s tím se i otevřeně postavili panovníkovi na odpor, protože dle jejich mínění porušil zemské zákony. V březnu 1547 společně vystoupili proti panovníkovi na sněmu v Praze a o vzpouře nemohl už nikdo pochybovat. Výzvy na Moravu a do Slezska ostatním stavům, aby se také připojili do boje proti panovníkovi, zůstaly bez odezvy. Jediný potencionální spojenec českých stavů, saský kurfiřt, byl poražen s ostatními protestanskými knížaty v dubnu 1547 v bitvě u Mühlberku. Čeští stavové zůstali osamoceni a oprávněni se mohli obávat i o své životy. Ferdinand I. však neměl tolik sil, aby mohl zcela rozdrtit český odbojný stav. Využil proto jejich strach a momentální dojem z vítězství k tomu, aby donutil stavy pokořit se mu. Mnozí tak skutečně učinili a skutečné boje proběhly jenom na několika místech u Prahy. Po ovládnutí města následoval v červenci 1547 soud se vzbouřenci. Česká královská města byla potrestána nejvíce ztrátou vlastní svobodné samosprávy, uvalením vysokých finančních pokut a musela se podrobit apelačnímu soudu, který se stal vrchní odvolací instancí nad městskými soudy. O něco méně byla postižena šlechta, ze které uprchnuvší jednotlivci propadli veškerým majetkem a další pouze části majetku. V neposlední řadě byla postižena také Jednota bratrská, jejíž členové byli obviňováni z přímé podpory vzpoury proti panovníkovi.³⁷

Po porážce povstání chtěl panovník ustálit svoji pozici i v právní rovině a pověřil stavovskou komisi revizí zemského zřízení. Její činnost však dlouho nenesla výsledky a až roce 1549 mohla předložit panovníkovi výsledky své práce. Ferdinand I. Následně v červnu téhož roku rozeslal do jednotlivých krajů královský mandát, nařizující účast na zemském sněmu. V říjnu byl na sněmu stavovské obci předložen výsledek revizní komise, který byl vzhledem k pasivnímu přístupu stavů přijat bez výhrad. Pozice panovníka byla přidáním řady článků do zřízení posílena a faktickou politickou moc od této chvíle držel pouze on a šlechta. Vznikl tak

³⁷ BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ: *Dějiny zemí Koruny české*. Praha, Paseka, 2003. str. 217 – 218.

dualistický model vlády, kdy na jedné straně pouze panovník může svolávat zemské sněmy, dosazovat zemské úředníky a soudce, případně mít poslední slovo v některých sporných otázkách. Na druhé straně zůstal zemský soud stavovský a podléhal mu v některých ohledech i panovník, který měl být i nadále volen zemským sněmem. Prakticky nastal stav velice podobný počátku 16. století za krále Vladislava Jagellonského.³⁸

2.2.4. Vývoj VZZ 1564

I přes veškerou přípravu a následnou revizi nebylo zemské zřízení z roku 1549 bez chyb. Některé články se navzájem částečně opakovaly, jiné si do určité míry protiřečily. Proto už roku 1555 byla nastolena otázka další revize, pro zachování právního stav v zemi. K tomu příslušná stavovská komise zasedala za plného vědomí panovníkova, dokonce za účasti jeho syna, Ferdinanda Tyrolského, toho času místopředsedy v Čechách. Postup revize nebyl nijak zvlášť rychlý a až v roce 1564, krátce po smrti Ferdinanda I. Habsburského, mohlo vyjít tiskem. Zemské zřízení zachovává v zásadě systematiku předešlé kodifikace a dochází v něm pouze ke zpřesnění významu některých článků, případně aktualizaci dle momentálních potřeb zemského soudu. Poměr sil mezi panovníkem a stavy se výrazně v této kodifikaci nezměnil, ačkoliv lze říci, že stavy mírně vylepšily svou pozici.³⁹

3. Moravské zřízení zemské

3.1. Historie před MZZ

Ve 13. Století došlo k velké změně v pozemkovém vlastnictví. Během politických otřesů v tomto století získala šlechta plnou moc nad svými državami, namísto dřívější podmíněné lenní držby. Následně vznikl jeden ze základních prvků patrimoniálního soudnictví, a to zemské desky. Moravská šlechta díky nim měla doklad o svém pozemkovém vlastnictví, které podléhalo plně zemskému právu. Spolu s tím doznal změny i provinční knížecí soud, ze kterého se stal provinční šlechtický soud. Zde potom šlechta řešila své vlastní vzájemné spory, především majetkové a rozvíjela na panovnické moci nezávislé zemské právo.⁴⁰

Tento autonomní stav se i nadále na Moravě rozvíjel i za panování Lucemburků na českém trůnu. Jan Lucemburský při své cestě na Moravu roku 1311 potvrdil poprvé moravská zemská privilegia a tato listina později sloužila jako jeden ze základů moravského zemského práva.

³⁸ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 41 – 44.

³⁹ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 44 – 45.

⁴⁰ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 69 – 71.

Zásadní bylo potvrzení dědičného a plného vlastnictví půdy. Země se měla také spravovat svým vlastním právem.⁴¹ Dále také majetek, úřady a politickou moc měl mít na Moravě jenom ten, kdo byl moravským šlechticem se všemi příslušnými právy.⁴²

Statut Moravy byl dále přesněji vymezen listinou Karla IV. ze 7. dubna 1348. Její rozdělení na tři lenní útvary (Moravské markrabství, Olomoucké biskupství a Opavské vévodství) panovník potvrdil s tím, že všechny tři podléhají české koruně a českému králi. Zároveň došlo v tomto roce na reformu moravského zemského soudnictví, dosud roztržitého do provincií. Zemský soud od tohoto roku zasedal střídavě v Olomouci a v Brně. Pro každé město se vedly zvlášť zemské desky, do kterých se zapisovalo podle příslušnosti jednotlivého statku buď k Brnu, nebo k Olomouci.⁴³

Zemské právo ve 14. století se neřídilo žádnými psanými nebo závaznými pravidly. Základem bylo tzv. „svobodné nalézání práva“, které spočívalo v rozsouzení jednotlivých případů podle svědomí a vědomí zemských soudců. Jejich jediné právní vzdělání byla praxe u zemského soudu a jejich osobní zkušenost. Soudce měl zároveň funkci zákonodárnou, protože na mnohé situace nedokázalo obyčejové právo poskytnout odpověď. Nové rozsudky tak mohli získat precedentu pro budoucnost. Zemský soud řešil především majetkové spory šlechty a k tomu si vytvořil i detailně propracovaný procesní řád.⁴⁴

V období tzv. markraběcích válek na přelomu 14. a 15. století zasedal zemský soud velmi nepravidelně, třeba i s několikaletými mezerami. Během přestávek v boji však zemské právo fungovalo a samotný zemský soud posiloval své pozice v zemi. Dlouhotrvající válka nesevěčila ale nikomu a celková nestabilita vedla moravskou společnost k dohodě, která se později stane základem zemského práva. Nazývá se **landfrýd** a skutečně první vznikl roku 1388 po dohodě markrabat Jošta a Prokopa, olomouckého biskupa Mikuláše a zástupců téměř všech moravských panských rodů. V praxi se jednalo o zemský mír, který měl zajistit návrat ke klidu a prosazování práva na Moravě. Bylo zakázáno soukromé vypovídání války a spory měly být řešeny s pomocí markrabat a zemského soudu. Lapkovství na cestách mělo být tvrdě stíháno a ukradené věci navraceny svým majitelům. K landfrýdu měli přistoupit všichni obyvatelé Moravy, a kdo by snad odmítl, měl ztratit právo, čest i majetek, který měl následně připadnout markraběti. Ne vždy byl landfrýd plně dodržován, avšak udržel se a byl na Moravě

⁴¹ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 81.

⁴² VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 92.

⁴³ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 87 – 88.

⁴⁴ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 94.

v následujících staletích znovu a znovu obnovován. V době rozkladu knížecí moci představoval kolektivní autoritu, která se na smluvním základě závazně sdružuje všechny svobodné obyvatele země.⁴⁵

Moravu také zasáhla husitská revoluce, ale její průběh byl kvůli strukturálním rozdílům mezi Čechami a Moravou jiný. Na Moravě byli hlavními příznivci husitství šlechta a venkov, kde pod ochranou husitství nakloněných pánů mohli kázat kněží podobojí. Měst se na rozdíl od Čech tolik husitství nedotklo, protože historická zkušenost z posledních desetiletí 14. století, kdy města musela často čelit vojenskému náporu šlechty, vedla jejich kroky ke spolupráci se Zikmundem Lucemburským a později Albrechtem Habsburským. Moravská husitství podporující šlechta nebyla natolik ideově vyhraněná proti katolické církvi, jako tomu bylo v Čechách. Zároveň tato šlechta stále stavěla na své zemské příslušnosti, a proto dokázala spíše spolupracovat s katolicky orientovanou šlechtou.⁴⁶

V zemských institucích si zachovali převahu moravští páni, jako první stav markrabství. Postavení přibližně dvaceti panských rodů bylo natolik silné, že v tomto období se také nazývá zemský soud soudem panským. Mezi panský stav můžeme zařadit také olomouckého biskupa, který přichází do svého úřadu z některé moravské panské rodiny. Na zemském sněmu pak vystupoval spolu s ostatními pány, což ale oslabovalo pozici duchovenstva ve stavovské společnosti. Biskup v této pozici nemohl vést prelátský stav.⁴⁷

Druhým stavem markrabství můžeme jmenovat drobnou šlechtu. Její konstituce je poněkud opožděna za pány a ne vždy spolu tyto dva stav spolupracovaly. Podle majetku, starobylosti a vlivu můžeme drobnou šlechtu dělit na panoše, vладыky a rytíře, případně se objevují i jiná označení. Až do 90. let 15. století nemá drobná šlechta téměř žádný vliv na zemský sněm a soud, kdy na Moravě dochází k řadě reforem. Panský stav si zachoval sice svoji dominantní pozici, ale sdílí svou moc s drobnou šlechtou.⁴⁸ V 15. století ovšem téměř vymizela královská a markrabská léna na Moravě.⁴⁹

⁴⁵ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 109 – 110.

⁴⁶ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 115 – 120.

⁴⁷ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 168.

⁴⁸ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 168 – 169.

⁴⁹ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 168.

Na Moravě přetrval v rámci stavů i ten prelátský, poněvadž husitské hnutí nemělo v markrabství takové síly, jako v Čechách. Rozdíl mezi husity a katolíky není v landfrýdech nijak patrný.

Za vlády Jiřího z Poděbrad dostala Morava nové potvrzení svého statusu, když král vydal na zemském sněmu v Olomouci roku 1464 listinu, v níž jasně proklamoval neoddělitelnost Čech a Moravy. Kromě toho bylo však také podstatné, že král nepoužil ve vztahu k markrabství žádné lenní terminologie. Morava zde vystupovala jako rovnocenná země s Čechami spojená v jeden dobrovolný svazek. Listina ale nenabyla trvalé platnosti a nepřešla do pozdějších zemských zřízení.⁵⁰ Takovýto čin nebyl žádným překvapením, vzhledem ke zkušenostem z první poloviny 14. století, kdy Morava dvakrát přešla pod vládu jiného panovníka (Albrecht Habsburský a Matyáš Korvín).

Další válečné události mezi léty 1467 až 1478, s následujícím dvojvládím v zemích Koruny české, napomohly rozvoji autonomie Moravy. Matyáš Korvín, fakticky vládnoucí na Moravě 1469 – 1490, direktivně nezasahoval do vnitřních poměrů země a vycházel stavům v řadě jejich návrhů vstříc. Je pravděpodobné, že souhlasil s rozhodnutím brněnského sněmu z 27. června 1473, kterým se Moravané připojili k nisským úmluvám a usnesení benešovského sněmu, který započal dvojvládí v české koruně. Podobně jako Češi si Moravané zvolili čtyři zemské „ředitele“, kteří představovali zemskou kolektivní vládu. Matyáš Korvín dále povolil 9. března roku 1477 význačné privilegium, výměnou za dobrovolné daně ve výši půlročního důchodu. Morava mohla sama uzavírat mírové smlouvy se sousedními zeměmi, jako by šlo o suverénní zemi. Dále mohli Moravští stavové nastolit landfrýd, kterému by podléhali i posádky hradů pod přímým Matyášovým vedením. Zemským hejtmanem se koncem 15. století stal Ctibor Tovačovský z Cimburka, biskupem Jan Filipec, oba původem Moravané. Matyášova vláda na Moravě představovala dobu plného rozvoje stavovství.⁵¹

Na první pohled by to mohlo vypadat, že Morava směřuje více a více k úplné samostatnosti. Moravští stavové se ale nikdy nechtěli zbavit krále úplně, který představoval základní pilíř tehdejší společnosti. Jako vhodný příklad mohou posloužit názory Viléma z Pernštejna, jednoho z nejmocnějších a nejvlivnějších pánů té doby, který varoval před přílišným oslabováním královské moci a systém vlády ve švýcarském spolku považoval za anarchii.⁵²

⁵⁰ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 157.

⁵¹ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 162 – 163.

⁵² VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 167.

Počátkem 90. let 15. století došlo k řadě reforem zemského soudu. Především bylo vyjednáno zastoupení nižší šlechty na zemském soudu v poměru 14 pánů a 6 rytířů, **s odkazem na soud v Čechách, kde už rytíři dávnou v zemském soudu zasedají**. Zároveň měl být od této chvíle při vyhlašování rozsudku mezi dvěma pány i jeden rytíř. Další reformy spočívaly ve sjednocení soudních úředníků pro olomouckou a brněnskou údu. Sjednotit stejným způsobem zemské desky se však nepodařilo a soud při každém zasedání přijel na příslušnou dobu do Olomouce, nebo do Brna.⁵³

Další zpřesnění v přístupu k zemským úřadům se událo roku 1523, **s odvoláním rytířů na podobnou situaci v Čechách**. Páni měli podle nové dohody přístup k nejvyšším úřadům – tj. nejvyšší hejtman, komorník a soudce, a rytíři měli mít přístup k úřadům nižším – tj. podkomoří, hofrychtěl a písař. Při porovnání s českými zeměmi je však zastoupení rytířů na zemském soudu menší.

Po dlouhá období 15. století se zemský soud nescházel (důvod), což částečně vedlo k růstu moci zemského hejtmana. Ten nabýval postupem času více a více pravomocí policejní, vojenské a soudní povahy (mimo pravomoc komorního soudu). Vybaven většinou panovnických pravomocí byl proto v cizích pramenech nazýván místokrálem. Hejtman byl sice ve službách panovníka a přísahal mu věrnost, avšak jeho nominace a následný výběr podléhal rozhodnutí pánu a stavů markrabství moravského. Jako čelní představitel zemské vlády mohl svolávat v 15. století zemské sněmy a soudy, do jejichž předsednictva se poté stavěl.⁵⁴

Do nástupu Habsburků na český trůn nahrazovala zemskou ústavu na Moravě kniha Tovačovská.⁵⁵

Stejně jako v Čechách, i na Moravě docházelo stále častěji ke vzájemným sporům mezi městy a šlechtou. Především kvůli rostoucím ekonomickým aktivitám na obou stranách bylo nutné nějakým způsobem řešit soudní spory. Šlechta ze své tendence postavit zemské právo nad všechna ostatní nakonec ustoupila a roku 1486 došlo k sepsání smlouvy, která měla vzniklé kolizní situace řešit. Od této chvíle měli být měšťané souzeni před zemským právem jenom

⁵³ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 169.

⁵⁴ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 169 – 170.

⁵⁵ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 170.

tehdy, pokud se spor týkal deskového statku. Naopak šlechtické domy a jejich komorníci měli být souzeni městským právem.⁵⁶

Podobným způsobem byla upravena také pravomoc duchovních, kteří byli v důsledku husitských bojů na Moravě omezeni na právech a po dohodě vyšší šlechty s biskupem Pavlem z Miličína spadali v první řadě pod zemský soud, nikoliv k církevnímu právu.⁵⁷

Na Moravě nedošlo k tak dramatickému boji mezi šlechtou a městy v ekonomické oblasti, jako tomu bylo v Čechách. Důvodem pro klidnější průběh těchto událostí mohla být slabší pozice královských měst na Moravě.⁵⁸

Panská šlechta a spolu s ní rytířská šlechta vlastnila na přelomu 15. a 16. století naprostou většinu pozemkového vlastnictví, kterou získala v převážné většině vojenskou silou.⁵⁹

Češi i při volbě (neuznali zpočátku dědičné nároky) Ferdinanda I. českým králem nepřizvali k volbě zástupce moravské šlechty s odůvodněním, že jsou leníky České země a nemohou proto volit panovníka. Zcela tím opomenuli vzrůst stavovské autonomie v posledním století ve vedlejších zemích koruny české.⁶⁰

V předbělohorské době není v zemích České koruny znám nacionalismus a identita založená na jazyku, nýbrž na zemském vědomí a příslušnosti k určité církvi.⁶¹

Ferdinand I. se aktivně snažil posílit absolutismus a centralismus v zemích, kde vládl. Nemohl však měnit teritoriální strukturu země, která patřila k nedotknutelným principům, ani institucionální strukturu. Ve druhé jmenované oblasti mohl pouze posilovat svou stávající pozici jako markrabě moravský. Podařilo se mu postupně dosáhnout trestní odpovědnosti za urážku královského majestátu, dále měl právo zasahovat do obsazování zemských úřadů a potvrzování zemských zřízení. Pouze zemský soud si udržel plnou nezávislost na panovníkovi.⁶²

⁵⁶ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 170.

⁵⁷ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 185.

⁵⁸ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 170.

⁵⁹ VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, str. 172.

⁶⁰ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 9.

⁶¹ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 18.

⁶² VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 21.

Po zvolení Ferdinanda I. českým králem se dostali moravští stavové do horší situace. Nový král razil silnější centralistickou a absolutistickou politiku, čímž se dostával do sporu s moravskými stavy. Nemohl však jednoduše omezit jejich práva, a tak se snažil mít kontrolu aspoň nad novými úpravami zemského práva. Navrhoval svolat sněm Jihlavy, nebo Znojma, kde by novou podobu práva zemského mohl osobně prohlédnout a schválit. Ani k tomuto kroku ale nebyli moravští stavové nakloněni s odkazem na minulost, kdy si sami upravovali zemské právo, bez panovníkova svolení. Proto se Ferdinand I. uchýlil ke zdržovací taktice a neustálé prosby ze strany stavů, aby schválil zemské zřízení, odsouval s odkazem na domnělý nedostatek času, mor, nebo hrozbu války⁶³.

Moravští stavové se od konce 15. století snažili vytvořit pro markrabství podobné zemské zřízení, jako vzniklo roku 1500 v Čechách. Dlouho předtím nahrazovala zemské zřízení kniha Tovačovská, která se později stala jedním ze stavebních kamenů nového zemského zřízení. Stavové pracovali na sněmech na doplnění a opravě některých starších sněmovních usnesení, popřípadě na vytvoření zcela nových, dle aktuální situace. Nově vzniklé zemské zřízení bylo vytištěno roku 1535 se svolením Ferdinanda I. Stalo se tak ve městě Znojme a proto neslo zřízení nadále označení Znojmské.⁶⁴

3.2. Historie po MZZ a jejich vliv do roku 1627/1628

Nemalou měrou ovlivnil další vývoj na Moravě pokus o revizi zemského zřízení roku 1545. Nové zemské zřízení, mimo jiné články, převzalo doslovně text z Tovačovské knihy, které ve své podstatě hlásal suverenitu zemského práva, nezávislost Moravy na České koruně a monarchii odmítnutí lenního vztahu, tedy skládání přísahy. Toto zřízení Ferdinand I. neschválil.⁶⁵

Přesto se moravští stavové postavili věrně za panovníka ve chvíli, kdy v Čechách v letech 1546 - 1547 proběhla vzpoura. Její příčinou byla odbojná válka proti tzv. šmalkaldskému spolku, spolenectví říšských protestantských knížat, proti císaři Karlu V. Potřebnou záminku dal český král Ferdinand I, bratr císaře Karla V., českým stavům ve svém protiprávním požadavku na svolání zemské hotovosti a následnému tažení proti protestantským knížatům do Saska roku 1546. Na výzvy Čechů, aby moravští stavové vzali zemskou hotovost a

⁶³ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XXVIII.

⁶⁴ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 23.

⁶⁵ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 24.

vojensky podpořili odpor vůči panovníkovi nikdo na moravské straně nereagoval. Po potlačení vzpoury v Čechách se i moravští stavové podíleli na soudech s českými pány. Panovnická moc v Čechách následkem potlačené vzpoury vzrostla, ale v ostatních zemí Koruny české už ne. Byl zřízen apelační soud, nejprve pro odvolání od městských soudů, později i dalších institucí. Posílila také královská kancelář a komorní soud.⁶⁶

Další osud revize zemského zřízení po roce 1547 byl nejasný, protože panovník jej nadále odmítal schválit. Přímé jednání se stavy roku 1550 vedlo pouze k veřejnému odmítnutí panovníkova stanoviska. Ten nakonec zvolil za vyrovnaného stavu sil oddalovací taktiku, takže zemské zřízení z roku 1535 bylo z přání samotných stavů znovu vydáno roku 1562, už bez článků o svobodách a suverenitě země.⁶⁷

Pokusy vytvořit z královských úřadů odvolací instanci pro pře poddaných a vrchnosti se setkaly na Moravě se značným odporem, který vyvrcholil v panovníkově slibu, že stížnosti poddaných z Moravy nebude řešit Česká kancelář. Místo toho samo moravští stavové zavedli institut tzv. „selských roků“.⁶⁸

Zemské sněmy byly v době panování habsburské dynastie na Moravě oslabeny. Už od počátku vlády Ferdinanda I. byly mimořádné sněmy, svolávané dříve zemským hejtmanem, označeny za nelegální. Následně je mohl svolávat pouze panovník a na samotném sněmu měli být přítomni jeho zástupci. Vliv na zemském sněmu si zachovali pouze nejvýznamnější páni a rytíři, zastávající zemské úřady, a spolu s nimi zemští soudcové. Vliv ostatních pánů, rytířů a měst byl minimální a brzy o účast na sněmu přestávali mít zájem.⁶⁹

Ještě horší situace však panovala u korunních sněmů všech zemí České koruny. Neustálé spory mezi českými stavy a stavy ostatních zemí vedly pouze k poklesu zájmu o vzájemné setkávání a společnou politiku. Připočteme-li k tomu rostoucí pozici Ferdinanda I., který se snažil Korunní sněmy svolávat pouze k prosazování své vlastní politiky, býval zájem stavů ještě nižší. Korunní sněmy tak přestávaly existovat.⁷⁰

⁶⁶ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 24 – 26.

⁶⁷ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 27.

⁶⁸ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 31

⁶⁹ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 32.

⁷⁰ VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, str. 33.

3.3. Vývoj a vznik MZZ

Landfrýd

První právní kodifikace⁷¹ vznikali na Moravě dříve než v Čechách, ale v mnohem menší rozsahu. Jedná se o landfrýdy⁷², které mají povahu stavovskou a představují určitý předstupeň pozdějších zemských zřízení. Původní idea landfrýdu pochází z oblastí římsko-německé říše. V základu se jedná o celospolečenskou smlouvu, která má i bez přítomnosti panovníka v zemi, popřípadě v čase bez panovníka vůbec, udržet mír a právní řád v markrabství moravském. Český král vystupuje v landfrýdu jako jedna ze smluvních stran, která je ale na stejné úrovni s ostatními účastníky smlouvy. Každý z nich se zavazuje, že nepovede proti druhému soukromou válku, bude stíhat zemské škůdce a ve sporech se bude dovolávat rozhodnutí zemského soudu.^{73 74}

Odpor proti kodifikaci jako takové nebyl však u moravských stavů záležitostí neměnnou. Tzv. „svobodné nalézání práva“ sice udržovalo právní výhody na straně stavů, především v oblasti vlastnického a dědičného práva, ale v oblasti práva procesního bylo žádoucí dosáhnout nějakých pevnějších pravidel. Ustálené procesní právo totiž omezovalo i samotného krále, který pak neměl možnost jej také měnit.⁷⁵

Landfrýd z roku 1412, podepsaný během panování Václava IV., byl jako „vzorový“ použit v knize Tovačovské.⁷⁶ Obdobně byl vložen do knihy Tovačovské landfrýd z roku z roku 1440, který ale vychází z momentálního bezvládí po smrti krále Albrechta a reflektuje ve svém textu tuto specifickou situaci.⁷⁷

Knihy Tovačovská

Byla soukromá právní kniha o moravském zemském právu, která vznikla roku 1482 z popudu stavů. Autorem díla byl moravský politik a státník Ctibor Tovačovský

⁷¹ Uvedení předpisů v jednotný celek (zvl. právnických)

⁷² Tzv. zemský mír – více vysvětlit

⁷³ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XVII – XVIII.

⁷⁴ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 61.

⁷⁵ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XVIII – XIX.

⁷⁶ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 61

⁷⁷ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 62

z Cimburka (1438 – 1494), který mezi léty 1469 – 1494 zastával pozici moravského zemského hejtmána. Autor zpracoval na žádost moravských stavů do knihy své teoretické, ale především praktické znalosti, protože byl dlouhá léta účastníkem zemského soudu a měl přístup k nálezům zemského soudu. Do díla rovněž zapracoval paměti svého otce Jana Tovačovského z Cimburka (cca 1400 – 1464), a Jana II. z Pernštejna (cca 1406 – 1475). Snad právě proto se dostalo knize Tovačovské⁷⁸ takové popularity a velkého využití, neboť ve stručném a zhuštěném podání opakovala výroky zemského soudu, tím pádem samotných stavů. Dílo si udrželo svůj význam po větší část 16. století. V porovnání s Čechami⁷⁹ nemá Morava dochované žádné právní knihy před knihou Tovačovskou a proto je její význam značný.^{80 81}

Obsah knihy je poměrně různorodý a žádnou část práva zemského úplně nevyčerpává. Můžeme zde nalézt ustanovení o chodu zemského soudu a zemských desek, dále o postavení jednotlivých zemských úředníků, následují články o právu majetkovém, dědičném, trestním atd.⁸²

První tištěné zřízení, avšak ve velmi omezeném rozsahu, vzniklo už roku 1516. Jeho systematika je nevalná a v podstatě se jedná o důležitá sebraná usnesení několika předchozích zemských sněmů.⁸³

Moravští stavové už na svém sněmu následujícího roku usnesli, že musí vytvořit komplexnější zřízení, sepsané do zvláštních pergamenových knih. Přímo do zemských desek se rozhodnutí sněmu nezapisovalo. A pokud snad k zápisu došlo, došlo k tomu jenom v několika případech a se značným časovým odstupem.⁸⁴

Památky sněmovní

Než došlo na samotné zemské zřízení, vznikl jiný, pro stavy neméně důležitý soubor práva, dnes nazývaného Památky sněmovní. První zápis do nich datujeme k roku 1518 a

⁷⁸ Název knihy je odvozen od jejího vzniku na zámku v Tovačově.

⁷⁹ Kniha Rožmberská Řád práva zemského, Práva zemská česká od Ondřeje z Dubé.

⁸⁰ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XX–XXI.

⁸¹ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 59 – 60.

⁸² *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 63

⁸³ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XXIII.

⁸⁴ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XXII.

svou podobou se liší od knih půhonných. Pečlivě psané čistopisy, opatřené rubrikami byly bezpochyby důležitým dílem, ve kterém se nemělo toho mnoho měnit. Zároveň se v těchto knihách neobjevovala všechna usnesení sněmu, což ukazuje na skutečnost, že ne všechna usnesení měla stejného významu.⁸⁵ Důvodem jejich vzniku bylo velké množství sněmovních usnesení, které nebylo systematicky nikde zapisováno, a vznikaly poté dost nepřehledné situace.⁸⁶

Zemské sněmy

V době vzniku zemského zřízení existovalo velké množství usnesení zemského sněmu, ze kterých měla komise, zvolená právě na zemském sněmu, vybrat ty nejvhodnější pro kodifikaci.⁸⁷

Vývoj MZZ 1535

Moravští stavové usilovali o vydání zemského zřízení patrně již ve 20. letech 16. století. Před rokem 1520 probíhala intenzivní činnost na zemských sněmech, s cílem napravit nedostatky předchozích zemských usnesení. Po nástupu Ferdinanda I. však docházelo k řadě problémů. Jedním z nejvýznamnějších se stala otázka potvrzení nového zemského zřízení na sněmu v Jihlavě v červenci roku 1531. Panovník neměl žádné námitky proti dosavadní praxi zemského soudu, ani zemského sněmu. Protestoval ale proti tomu, aby zemský sněm schválil, nebo zrušil, nové zřízení bez jeho souhlasu. Stavová královu požadavku oponovali tvrzením, že v minulosti takové schvalování podstupovat nemuseli a nebudou ho podstupovat ani nyní.⁸⁸

Další spor mezi panovníkem a stavy nastal na zemském sněmu ve Znojmě v únoru roku 1535. Král navrhl změnu v textu o svobodách Markrabství moravského, aby revize a vydávání nových usnesení zemského sněmu podléhalo jeho osobní kontrole a souhlasu.

⁸⁵ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XXIII – XXIV.

⁸⁶ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 64.

⁸⁷ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 65.

⁸⁸ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 65.

Stavové se opět postavili králi na odpor a ten prohlásil, že si ještě záležitost rozmyslí a sdělí své rozhodnutí stavům později.⁸⁹

Ferdinandovi I. se nakonec podařilo stavy donutit, aby část nového zemského zřízení, týkajícího se svobod Markrabství Moravského, vypustili. Následné vydání zemského zřízení, nazývaného podle místa tisku Znojemské, bylo už v té době považováno moravskými stavy za kompromis. Kromě problematické části o svobodách markrabství byl totiž zjištěn vadný článek číslo 124 *o nápadích věnných*. Na sněmu v Olomouci v červnu 1535 byl druhý odstavec toho článku označen za mylný a článek jako takový byl zrušen.⁹⁰

Stavové na některém ze zemských sněmů pověřili komisi, aby vyhledala vhodné články pro zemské zřízení a vytvořila návrh, který by stavové na dalším sněmu prohlédli. Avšak o složení komise a jejím pracovnímu postupu není skoro nic známo.⁹¹

Vývoj MZZ 1545

Moravští stavové nebyli příliš spokojeni se stavem Znojemského zemského zřízení, a proto v červnu roku 1537 ustanovili na zemském sněmu v Olomouci vznik komise, která měla se svolením zemských soudců doplnit zemské zřízení o nové články. Až po roce, v březnu 1538 v Olomouci, byla zvolena osmičlenná komise⁹², ve které byli zastoupeni po dvou osobách z každého stavu. Komise byla poprvé, a zároveň naposledy, vytvořena napříč všemi stavy. Při pozdějších změnách zemského zřízení už duchovní, ani měšťané do komise zváni nebyli. Výsledek jejich společné práce není znám a pravděpodobně nebyl moc významný.

V srpnu roku 1539 byly na sněmu v Brně zvoleny nové osoby „*k napravení a vyhledání starých a nových zřízení*“. Členy nové komise byli pouze páni a rytíři.⁹³ Povedlo se jim však pokročit v práci na novém zřízení daleko, a proto byl už na brněnském sněmu v září

⁸⁹ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Maticе moravská, 2005, str. 63.

⁹⁰ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Maticе moravská, 2005, str. 63.

⁹¹ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XXVIII – XXXI.

⁹² Členové komise: páni – Jan z Kácova, Půta z Ludanic, duchovní – opat z Hradiska, opat ze Žďáru, rytíři – Vilém z Vrchlabí na Kurovicích, Albrecht z Hustopeč, měšťané – Jan Gerolt a Jan Kniesl (Brno).

⁹³ Členové komise: páni – Jan ze Žerotína, Jindřich Meziříčský z Lomnice, Vilém Kuna z Kunštátu, Dobeš z Boskovic, Hans z Lichtenštejna, rytíři – Vilém z Víckova a na Cimburku, Jan Dubčanský ze Zdedína, Václav Chroustenský z Malovar, Ctibor Drnovský z Drnovic, Zikmund Nekeš z Landeka.

1540 pověřen nejvyšší zemský písař Otmar z Nepomuku jeho vydáním. Z neznámého důvodu však nepodnikl nic a tisk byl nakonec svěřen menším zemským písařům.

Revize však nejspíše nebyly kompletní a na olomouckém sněmu v březnu 1542 byly ustanoveny další osoby „k vyhledání zřízení zemských“. Do komise byli zvoleni nové členové pouze ze stavu panského a rytířského.⁹⁴ Po dvou letech, na brněnském sněmu v září 1544, byla ustanovena nová osmičlenná komise ve složení stavu panského a rytířského, která měla provést revizi článků zemského zřízení. Jejich práce byla podle všeho úspěšná a v červnu 1545 bylo na brněnském sněmu rozhodnuto o tisku nového zemského zřízení. Tímto úkolem byl pověřen Matyáš z Hartunkova, místodržící nejvyššího zemského písařství. Tisk nakonec provedl olomoucký tiskař Jan st. Olivetský z Olivetu.

Celkem Moravské zemské zřízení z roku 1545 obsahovalo 265 článků různorodého obsahu, od práva ústavního, přes právo procesní a trestní, až po právo majetkové nebo dědické. Jeho systematika byla ovlivněna jak rozhodnutím sněmovní komise, tak předlohami v podobě Tovačovské knihy a Památek sněmovních. Část článků v sobě zahrnuje zároveň právo procesní a hmotné bez jakéhokoliv rozlišení. Teno jev je ale běžný u kodifikací a právních sbírek z tohoto období.

Ferdinand I. nemohl v dané době na tisk zřízení příliš reagovat, protože byl plně zaměstnán válkou se šmalkaldským spolkem⁹⁵ a později hrozbou stavovského odboje v Čechách. Jakmile tyto obtíže vyřešil, zúčastnil se osobně brněnského sněmu v dubnu 1550. I přes oddanost moravských stavů králi během stavovského odboje v Čechách neměl Ferdinand I. v úmyslu nechat v platnosti nové zemské zřízení. Napadl nové i staré zřízení z juristické pozice odůvodněním, že si navzájem odporují a je proto nutná nová revize obou zřízení. Nebyla totiž nijak zajištěna výlučnost některého ze zřízení a v praxi se tedy mohla uplatnit všechna, s ohledem na zásadu o derogaci předchozích norem novými normami.⁹⁶ Stavové na panovníkův požadavek přistoupili s jednou podmínkou a to, že nové zřízení bude před vytištěním prohlédnuto stavové a panovníkem. Zároveň bylo na přání panovníka připojeno nejasné usnesení k použití zemského zřízení. Než by došlo k vytištění revidované verze zemského zřízení, měli se všichni řídit „předešlými

⁹⁴ Členové komise: páni – Jan z Ludanic, Václav z Boskovic, rytíři – Oldřich Přepický z Rychmberka, Matyáš z Hartunkova.

⁹⁵ Původně obranná aliance luteránských knížat uvnitř Svaté říše římské, která vznikla roku 1531.

⁹⁶ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. LV.

zřízeními". Nikde však není specifikováno, jaké zřízení bylo myšleno. Pravděpodobně však mělo jít o Znojenské zemské zřízení z roku 1535. Usnesení následujícího sněmu se odvolávalo k zemskému zřízení z roku 1535 jako k výchozímu bodu, od kterého by měla revize začít.

Zemské zřízení z roku 1545 se prakticky přestalo používat a při pozdějších revizích bylo odkazováno vždy na Znojenské zemské zřízení z roku 1535. V následujících několika letech se opakoval proces podobný před vznikem první revize zemského zřízení. Revizní komise byly ustavovány a doplňovány novými členy, například z důvodu úmrtí některého člena, ale práce pokračovala. Proto až v roce 1553 dokončila stavovská komise revizi zemského zřízení. Panovník se opět snažil nejrůznějšími průtahy, například požadavkem na vypsání všech změn ve vztahu ke zřízení z roku 1535, zpomalit přijetí nového zřízení. V této taktice pokračoval i nadále, až se zoufalí stavové roku 1560 na březnovém sněmu v Brně dohodli, že pro zachování právní jistoty má být nadále základním právním ustanovením kniha Tovačovská a Znojenské zřízení zemské z roku 1535. Počet původních výtisků zemského zřízení byl však už velmi malý, a proto mělo být z rozhodnutí zemského sněmu v lednu 1562 vytištěno dalších 300 kusů zemského zřízení ve stavu z roku 1535. Nešlo však o zcela původní znění, neboť byly nutné gramatické úpravy a zároveň došlo k připojení devět nových článků policejní povahy, které král schválil. Tento staronový tisk však nereagoval na změny zemského práva po roce 1535.

Vývoj MZZ 1604

Moravští stavové už od počátku roku 1562 nepovažovali nový výtisk zemského zřízení za novou kodifikaci, ale pouze za druhé vydání Znojenského zřízení. Vzhledem k tomu, že ale nezohledňovalo vývoj práva a stavovských institucí několika předcházejících desetiletí, rozhodli se na zemském sněmu pro revizi. První pokus o revizi započali na zemském sněmu roku 1567 zvolením komise, která ji měla provést. Ve stejném roce stavové žádali krále Maxmiliána II., aby jim společně s vydáním zemského zřízení z roku 1562 povolil používat i Tovačovskou knihu. Důvodem měla být neúplnost zemského zřízení v některých zásadních právních otázkách. Panovník povolil používání Tovačovské knihy spolu se zemským zřízením. O zřízení revizní komise a jejím počínání byl panovník

informován při osobní účasti na zemském sněmu roku 1567 a přislíbil, že se případnými novými články bude zabývat.⁹⁷

Komise o 12 členech, sedm pánů a pět rytířů, se měla vydat do Olomouce k provedení revize. Ve městě na radnici byl totiž uložen stavovský archiv. Její výsledky však nejspíš nebyly valné, protože o nich nemáme žádné další informace. Dále byla v červnu 1569 na sněmu v Olomouci zvolena nová komise se stejným účelem, tentokrát po šesti členech z každého stavu. Ale ani v této komisi však nenajdeme zástupce měst, nebo duchovenstva.⁹⁸

Ani tato komise ale pravděpodobně nijak daleko ve své práci nepostoupila, neboť na červencovém sněmu 1571 v Olomouci rozhodnuto, že zemští úředníci spolu s přísedícími zemského soudu mají vyčlenit na nejbližším zasedání zemského soudu v Brně jeden den a zemské zřízení revidovat. Pokud by revize nebyla dokončena v tomto termínu, měla se konat ještě při dalším zasedání zemského soudu. Kodifikační práce se tak plně přesunuly od zemského sněmu k zemskému soudu. Bohužel další zprávy ze zasedání zemských sněmů dokládají, že práce na revizi zemského zřízení byly opětovně odkládány.⁹⁹

Vydání zemského zřízení zdržovali jednak sami stavové, např. snahou o přeložení termínů jednání zemského soudu roku 1576, ale ani vnější okolnosti jim nebyly zcela nakloněny. 12. října 1576 zemřel Maxmilián II. a stavové museli vyčkat na nového landfrýda, který měl nového panovníka vydat, stejně jako na schválení změn kolem zemského soudu. Vyřešení těchto záležitostí pozdrželo další práce na revizi zemského zřízení až do roku 1579.¹⁰⁰

Zemské zřízení vydáno však opět nebylo, alespoň oficiální cestou. V lednu 1579 byl nejvyšší písař Markrabství moravského Ctibor Syrakovský z Pěrkova osobně svědkem, jak se v Olomouci prodávalo zřízení s datem tisku 1579, jenomže bez vědomí stavů a bez jeho osobního schválení. O to paradoxnější tato situace byla, že zpravidla právě nejvyšší písař Markrabství býval pověřen zadáním tisku do tiskárny a následnou kontrolou správnosti zemského zřízení. Jeho okamžitá reakce pravděpodobně vedla k zajištění všech neoprávněných výtisků, neboť se nám žádný takový tisk nedochoval. Tiskař Šebestián Mladší Olivetský z Olivetu, který zdědil tiskařskou dílnu po svém otci, působil

⁹⁷ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 30 – 32

⁹⁸ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 34 – 36

⁹⁹ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 37 – 40

¹⁰⁰ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 40.

v Olomouci pouze do roku 1580. Další okolnosti vydání tohoto nepovoleného zemského zřízení nejsou známy.¹⁰¹

Na červencovém sněmu v Brně roku 1581 bylo přijato usnesení o vydání zemského zřízení v poslední verzi schválené stavy a panovníkem, tedy včetně několika úprav odsouhlasených panovníkem. Tisk měl zadat nejvyšší písař Markrabství Ctibor Syrakovský z Pěrkova. K vytištění této mírně pozměněné a legální varianty zemského zřízení však nikdy nedošlo. Poměrně razantní změny v termínech zasedání zemského soudu vnesly do celého systému značný zmatek. Následoval návrat k původním datům a schválení stavu ze strany panovníka.¹⁰²

Na lednovém sněmu v Olomouci roku 1584 bylo opět nařízeno zemským úředníkům a přisedícím u zemského soudu, aby ve spolupráci se členy stavovské obce revidovali zemské zřízení. Opakující se výzvy k zemskému soudu ukazují, že nebyl v práci na novém zřízení o moc úspěšnější, než zemský sněm. Už tak poměrně vytížený zemský soud, kde navíc docházelo k obměnám zemských soudců, nebyl schopen splnit požadavky stavů. Proto na následujícím sněmu v červnu 1584 v Olomouci bylo usneseno, že pouze zemský písař Ctibor Syrakovský se svým místodržícím Janem Horeckým a prokurátorem Matyášem Žalkovským provést revizi zemského zřízení. Vedle výběru vhodných nálezů zemského soudu, článků potvrzených panovníkem a ustanovení Tovačovské knihy měli také opravit nevyhovující pasáže starého zemského zřízení z hlediska jazyka a pořadí textů.¹⁰³

Až v roce 1588 se podařilo skupině kolem nejvyššího písaře Ctibora Syrakovského z Pěrkova dokončit revizi zemského zřízení, kde byly zařazeny i vhodné články z Tovačovské knihy a panovníkem schválené nové sněmovní usnesení. Stavové na dubnovém sněmu roku 1588 v Brně pověřili nejvyšší zemské úředníky a zemské soudcem aby spolu s dalšími důležitými členy stavovské obce provedli na zřízení kontrolu. Ale i přes opakované žádosti ke kontrole nedošlo dříve, než v roce 1596.¹⁰⁴

V tomto roce stavovská obec na návrh Karla staršího ze Žerotína vybrala komisi, která měla zemské zřízení prohlédnout. Výsledek práce komise sice není znám, ale další práci

¹⁰¹ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 40 – 42

¹⁰² JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 43.

¹⁰³ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 44.

¹⁰⁴ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 45 - 50

na zemském zřízení byl pověřen Karel starší ze Žerotína sám. V jeho písemnostech se také dochoval první známý stavovský návrh zemského zřízení, který musel podle datace článků vzniknout do roku 1598. Stal se výchozím textem pro druhý stavovský návrh, ze kterého po několika dalších úpravách vznikla konečná verze zemského zřízení z roku 1604.¹⁰⁵

Neustále protahované kontrolování a revidování nového zemského zřízení vedlo stavy k možnosti vydat alespoň zřízení ve verzi z roku 1562, neboť po třiceti letech byl už počet použitelných knih velmi nízký. Na zemských sněmech v roce 1598 se proto opakovaně jednalo o této možnosti. Všechny čtyři stavy ale dospěly k rozhodnutí, že se má pokračovat v práci na novém zřízení, a to prostřednictvím nově zvolené komise, ve které bylo po dvou osobách z každého stavu. Mezi léty 1598 až 1602 vznikl druhý stavovský návrh zemského zřízení, který po doplnění několika dalších článků dal vzniknout finální verzi zemského zřízení.¹⁰⁶

Do konečné verze zemského zřízení zasahoval také panovník v zastoupení české dvorské kanceláře. Mezi léty 1600 až 1602 probíhala mezi kanceláří a zemským sněmem čilá korespondence ohledně nového zřízení. Druhý stavovský návrh prošel ze strany úředníků české dvorské kanceláře důkladnou kontrolou. V jednom případě dokonce došlo k rozšíření panovnických pravomocí na úkor stavů, a to v případě článku 101 „O doplnění let od jeho milosti císařské jakožto krále českého a margkrabí moravského sirotkům stavu panského neb rytířského“. V nové textaci byla totiž vynechána slova o spoluúčasti nejvyšších zemských úředníků a přísedících zemského soudu na rozhodování o nabývání plnoletosti pro sirotky. Téměř všechny zásahy do stavovského návrhu byly téměř bezezbytku ve finálním tisku zemského zřízení z roku 1604 respektovány. Z listiny schvalující roku 1602 vydání nového zemského zřízení pak vyplynulo, že jeho text byl pouze upraveným znojenským zřízením zemským, ke kterému byly připojeny panovníkem nově schválené články. Není však známo, proč mezi schválením zemského zřízení v roce 1602 a jeho vytištěním v roce 1604 uplynulo tolik času. Lze pouze předpokládat, že stavové byli příliš zatíženi jinými okolnostmi, jako velkými výdaji na válku, neúrodou v roce 1602, nebo komplikacemi způsobenými neobsazením úřadu

¹⁰⁵ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 50 - 54

¹⁰⁶ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 55 - 59

zemského hejtmana v roce 1603. Samotný tisk tohoto nejrozsáhlejšího a graficky nejzdařilejšího zemského zřízení provedl Jiřík Handle, olomoucký tiskař.¹⁰⁷

4. Srovnání procesního práva

4.1. Definice procesního práva a jeho popis

Procesní právo představuje zásadní část jakéhokoliv právního systému a jakéhokoliv soudní řízení bez něj není možné. Jde o soubor norem, jakým způsobem má soud postupovat od **přípravného řízení**, přes **vlastní soudní řízení** až k **exekučnímu řízení**.¹⁰⁸

Pro správné pochopení právněhistorického vývoje zemí Koruny české je nutné zasadit tento vývoj do kontextu doby. Naše současné vnímání práva je totiž v mnoha ohledech zcela odlišné od vnímání člověka 15. až 17. století.

Především je třeba říci, že právo bylo obecně chápáno jako **privilegium/výsada**, umožňující jednotlivci, případně celé společenské skupině, nějaké zvýhodnění ve společnosti. Přístup k určitému právu se odvozoval na základě **personality práva**, kdy příslušnost jednotlivce k nějaké společenské skupině definovala jeho práva. Princip rovnosti se neuplatňoval ani v rámci stejné společenské skupiny.¹⁰⁹

Samotný proces byl **soukromoprávní záležitostí** mezi dvěma osobami a stát do něj neměl zasahovat. Právo dále téměř nerozlišovalo mezi trestním a civilním sporem, poněvadž útok proti soukromé osobě byl považován za soukromou záležitost útočníka a napadeného. Následné soudní řízení mělo podobu **akuzační** a řídilo se doslovně příslovím „kde není žalobce, není ani soudce“. Nebylo ani podstatné to, jestli byl žalobcem soukromá osoba, úřední, popřípadě veřejný žalobce. V procesu nebyl téměř rozdíl mezi právním postavením žalobce a obžalovaného, a proto byl považován obžalovaný až do prokázání jeho viny za nevinného. Zároveň se mohl obžalovaný volně pohybovat a až na některé výjimky nebyl nijak zadržován.¹¹⁰ Účast obžalovaného na procesu však byla zajištěna, a to donucovacími právními prostředky – např. tzv. stanným právem. Šlo v podstatě o vyhlášení kontumačního rozsudku nad obžalovaným v případě, že se k soudu

¹⁰⁷ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 60 - 65

¹⁰⁸ MILLER, Jaroslav: *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, str. 3.

¹⁰⁹ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, str. 79.

¹¹⁰ Výjimkou bylo obvinění z vraždy, hereze a útoku na panovníka.

nedostavil. V nejhorším případě mohl být obžalovaný prohlášen za psance a jeho zabití pak bylo beztrestným, dokonce i společensky žádoucím činem.¹¹¹

Mezi další základní znaky procesu také patřila **jeho veřejnost a ústnost**. Pravděpodobně šlo o pozůstatek dřívějšího způsobu vedení soudu, kdy se soudní shromáždění konalo na setkání panovníka s celou šlechtickou obcí, která si tímto způsobem chránila výkon soudu. Vedení soudu bez písemného materiálu bylo čirou nezbytností, protože v převážně negramotné společnosti bylo nemyslitelné např. přijímat svědectví, nebo psát žaloby. Všechna vystoupení u soudu se proto odehrávala v ústním podání¹¹²

Celý právní systém vycházel z obyčejového práva, předávaného z generace na generaci v ústním podání. K částečnému zapsání práva dochází až na přelomu 13. - 14. století ve formě soukromých právních sbírek, které nemají nějakou výhradní platnost v právním systému. Obyčejové právo bylo silně konzervativní a zachovávalo stále řadu předstátních prvků, např. ve formě ordálů^{113, 114}.

V rámci soudního řízení existovalo mnoho příležitostí pro soukromou iniciativu obou zúčastněných stran. Kdykoliv mohlo dojít ke vzájemné dohodě a ukončení soudu, které prezentuje přísloví: „vůle stran právo láme“.¹¹⁵

4.2. Srovnání procesního práva Čechy VS Morava

Vladislavské zřízení zemské 1500

Obecný popis

Zřízení představuje pokus českých stavů o kodifikaci ústavního, procesního, správního, vlastnického, dědického a rodinného práva. Kromě toho v něm nalezneme předpisy o odpovědnosti a pravomocích zemských úředníků, předpisy o poddaných a čeledi, policejní předpisy. Značně velké množství článků (od 554 do 576) není nijak zvlášť uspořádáno, řada článků je si obsahově velice podobná a několik se v doslovné podobě opakuje. Autoři se

¹¹¹ MALÝ, Karel – SKŘEJPKOVÁ, Petra: *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, 51 – 52 s.

¹¹² Tamtéž str. 53.

¹¹³ Iracionální důkazní prostředek, který se odvolával na všemohoucnost a všudypřítomnost křesťanského boha. Bůh měl podle tehdejšího přesvědčení pomoci tomu, kdo byl v právu. Známe několik typů ordálů, např. ohněm, železem, vodou, nebo soubojem. Soudce měl pak pouze konstatovat výsledek ordálu. Tento neobjektivní důkazní prostředek z větší části mizí ve druhé polovině 15. Století, ale částečně přežívá i poté ve formě ordálové přísahy.

¹¹⁴ VANĚČEK, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, str. 79 – 80.

¹¹⁵ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 219.

snažili vzbudit dojem starobylosti a celkového dojmu, že se jedná pouze o zápis práva, které v Čechách od starodávna platilo. Vznik zákoníku byl silně poznamenán aktuální politickou situací (snaha šlechty vyřadit z politického života města).¹¹⁶

Popis pramene

Tisk zřízení byl dokončen 18. července 1500 v Praze na Starém městě, v tiskárně tzv. Tiskaře Pražské bible. Počet pořízených výtisk nelze s jistotou říci, ale je odhadován na několik set kusů. Do dnešních dní se dochovalo 5 kusů, z toho pouze 2 jsou kompletní.¹¹⁷

Popis edice

Zřízení ve své aktuální podobě, vzhledem k bouřlivé historické epoše, mělo proměnlivý počet článků. Pro potřeby této práce je však postačující edice od Kreuze – Martinovského z roku 2007, obsahující 572 článků v novém logickém uspořádání. Na rozdíl od Palackého edice z roku 1862, která obsahovala 554 článků. Nejenom z tohoto důvodu je k nejnovější edice připojena také vhodná konkordance článků.¹¹⁸

Svatováclavská smlouva 1517

Obecný popis

Vladislavské zřízení zemské obdrželo nedlouho po svém vzniku první závažný dodatek, kterým byla Svatováclavská smlouva z roku 1517. Šlechta v něm přiznala městům právo třetího hlasu na zemském sněmu a města povolila šlechtě vařit pivo a další hospodářské činnosti, dříve spadající téměř výhradně do výsad měst. Smlouva také upravovala několik kolizních norem, pokud jde o příslušnost k některému okruhu práva. Jednotlivec měl být souzen pouze dalšími příslušníky svého stavu, pokud nedošlo na některé specifické případy, ve smlouvě zvlášť vyjmenované. Měšťané tak mohli být předvoláni před zemský soud v případě, že by se věc týkala zemských statků, nebo se provinil proti králi. Šlechtici mohli být předvoláni před městský soud, pokud se sporná věc týkala nemovitostí ve městě, nebo trestného činu spáchaného na měšťanovi.¹¹⁹

Popis pramene

¹¹⁶ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, str. 87 – 88.

¹¹⁷ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 85.

¹¹⁸ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 97 – 98.

¹¹⁹ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, str. 88.

Známy jsou dva tisky Svatováclavské smlouvy. První byl vytištěn v Praze na Starém městě u Mikuláše Konáče roku 1517 a dochoval se pouze v jediném exempláři. Druhý tisk byl vytištěn také v Praze roku 1517, v současnosti je deperditní.¹²⁰

Popis edice

Základem pro srovnání s dalšími texty byla v tomto případě edice Svatováclavské smlouvy z roku 1517.¹²¹

Zřízení o ručnicích 1524

Obecný popis

Krátký dodatek k zemskému zřízení, upravující vlastnictví, používání a převoz dobových střelných zbraní – ručnic. Zároveň obsahuje právní úpravu při zjištění nelegálního držení a užívání těchto palných zbraní. Veškerým nepriviligovaným vrstvám bylo používání ručnic zcela zakázáno.¹²²

Popis pramene

Jedná se o další dodatek k Vladislavskému zřízení zemskému, který byl vydán samostatně roku 1524. Stalo se tak neznámo kde, protože na tisku není tato informace vůbec uvedené. Do současnosti se dochoval pouze jediný exemplář.¹²³

Popis edice

Pro potřeby této práce je zde použito textu Zřízení o ručnicích, obsaženého v edici od Kreuze-Martinovského z roku 2007. Počet článků v nové konkordanci je celkem 22.¹²⁴

Vladislavské zřízení zemské 1530

Obecný popis

¹²⁰ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 269.

¹²¹ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 99.

¹²² KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 290 (čl. 13. pozn. 1.)

¹²³ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 269.

¹²⁴ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 291.

Revize *Vladislavského zřízení zemského* z roku 1530 tvoří celkem 211 článků. Jedná se o nekompletní revizi, kdy byla vytištěna jenom komisí prohlédnutá a upravená část. Celkem 157 článků přibližně odpovídá pořadím 153 článkům starší verze zemského zřízení. Dalších 54 článků je prakticky nových. Revizí prošly především články, které se vztahovaly k fungování zemského soudu a procesního práva. Dále bylo přidáno několik článků o úřadu zemského hejtmána a články policejní povahy.

Popis pramene

Tisk zřízení byl dokončen 17. září 1530 v Praze na Starém městě v tiskárně Pavla Severýna. Jeho součástí je také *Svatováclavská smlouva*. Do dnešní doby se dochovalo 35 exemplářů.¹²⁵

Popis edice

Pro srovnání podoby jednotlivých zřízení zde posloužila edice, kterou vydali Hermenegild a Josef Jirečkové v rámci jednoho svazku ediční řady *Codex iuris Bohemici*.¹²⁶ Text obsahuje samotné zřízení a Svatováclavskou smlouvu. Jednotlivé články jsou na rozdíl od originálu číslovány (až do počtu 212) a byl dodán ještě navíc text Zřízení o ručnicích z roku 1524. Na konci edice byla ještě dodána konkordance článků zemských zřízení z roku 1500 a 1530.¹²⁷

Text Svatováclavské smlouvy v této edici z roku neobsahuje některé články, především závěrečné týkající se berní, nutných k zaplacení značného dluhu po králi Vladislavovi Jagelonském.¹²⁸ Celkový počet článků Svatováclavské smlouvy je zde 31.¹²⁹

Smlouva o hory a kovy 1534

Obecný popis

¹²⁵ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 270.

¹²⁶ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564*. Praha, F. Tempsky, 1882, str. 1 – 128.

¹²⁷ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 280.

¹²⁸ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str 279 (pozn. 34.)

¹²⁹ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564*. Praha, F. Tempsky, 1882, str. 91 – 104.

Smlouva upravující panovníkův horní regál, především omezení urbury¹³⁰ z každého osmého koše na každý desátý koš. Dále vyžaduje důslednější dozor nad odprodejem vytěžené rudy do královských hutí za výkupní ceny.¹³¹

Popis pramene

Není známo, že by tento dodatek k Vladislavskému zřízení zemskému byl vydán samostatně. Roku 1534 vyšel pouze tisk vybraných artikulů ze zemského sněmu konaného v březnu v Praze.¹³²

Popis edice

Ke srovnání s dalšími texty můžeme využít edici z roku 1877 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*.¹³³

Moravské zemské zřízení 1535

Obecný popis

První plnohodnotný pokus¹³⁴ moravských stavů o kodifikaci zemského práva obsahuje celkem 139 článků. Obsahuje především právo procesní, majetkové a dědické. Kromě toho můžeme v něm nalézt také články policejní povahy, poddanské správy a aktuální podobu landfrýdu.¹³⁵ *Zřízení markrabství moravského o soudu zemském* bylo vzhledem k svému obsahu spíše soudním řádem, než úpravou státního zřízení.¹³⁶

Popis pramene

¹³⁰ Podíl panovníka na zisku z drahých kovů.

¹³¹ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, str. 88.

¹³² MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 270.

¹³³ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. Praha, 1877. str. 387 – 395.

¹³⁴ Zcela první tisk, který nesl název *Zřízení*, byl vytištěn už v roce 1516. Jednalo se však spíše o soubor policejních nařízení, než o kodifikaci v pravém slova smyslu.

¹³⁵ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. XIII.

¹³⁶ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, str. 89.

Tisk Zřízení zemského Markrabství Moravského (nazývaného také znojemského) byl dokončen 30. června 1535 v tiskárně Kašpara Prostějovského v Lulči nákladem přibližně 500 kusů. V současnosti je známo pouhých šest kusů tohoto zřízení.¹³⁷

Popis edice

Pro srovnání jednotlivých zemských zřízení zde posloužila edice Moravského zemského zřízení, kterou vydal v roce 1937 František Čáda. Zpřístupnil zde kompletní text Moravského zemského zřízení (tzv. znojemského) z roku 1535 a s tím paralelně text Moravského zemského zřízení z roku 1562. Druhý jmenovaný tisk se vrací ve značné míře ke svému předchůdci z roku 1535, avšak obsahuje také některé rozdíly a navíc deset nových článků (čl. 140 – 149).¹³⁸

Srovnání s předchozími texty

Vzhledem k časové posloupnosti vydání jednotlivých tisků zemských zřízení jak na Moravě, tak v Čechách, se zdá býti pravděpodobná inspirace tohoto tisku českým předchůdcem. Několik podobností mezi zřízeními v člancích o procesním právu skutečně nacházíme. Jedná se o články s touto tematikou: zasedání k soudu brzy ráno a jeho trvání až do poledne stejného dne¹³⁹, nedovoleného vstupování do „šraňků“ – pro soudní jednání vyhrazeného prostoru¹⁴⁰, možnost zvolit si jednoho z přísedících u soudu jako právního zástupce/poradce¹⁴¹, rozhodnutí udílet slovo patří pouze nejvyššímu sudímu¹⁴², zápis ústního svědectví před začátkem soudu a uchování jeho tajnosti až do konkrétního soudního slyšení¹⁴³, právo povolát ke svědectví kohokoliv dle potřeby¹⁴⁴, soudní příslušnost měšťana pod svůj soud v případě sporu o věc

¹³⁷ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 274.

¹³⁸ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 283.

¹³⁹ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 110 (čl.4).

¹⁴⁰ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 111 (čl. 8).

¹⁴¹ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 111 (čl. 10).

¹⁴² KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 112 (čl. 11).

¹⁴³ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 112 (čl. 14).

¹⁴⁴ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 115 (čl. 21).

městské provenience¹⁴⁵, možnost pohánět o více položek na jedné smlouvě zároveň (nevybočuje z pravidla jedna žaloba – jedna věc)¹⁴⁶, doručování púhonu a zasedání jednotlivých členů zemského soudu.

Moravské zemské zřízení 1545

Obecný popis

Revize Moravského zemského zřízení z roku 1545 je tvořena větším množstvím článků, než verze předešlá. Najedeme v něm právo ústavní, procesní, majetkové, dědické a rodinné. Mimoto obsahuje také články o poddanské správě, policejní nařízení, přísahy zemských úředníků a aktuální podobu landfrýdu. Obsah netvoří pouze jednotlivé články, ale také kompletní přepisy několika listin a smluv, upravující právní vztahy mezi stavy.¹⁴⁷

Popis pramene

Další redakce Moravského zřízení vyšla tiskem po 5. lednu 1546 v Olomouci v tiskárně Jana Olivetského z Olivetu. Tento tisk a vůbec celé pozměněné zřízení bylo výhradním počinem moravských stavů a král Ferdinand I. k němu nedal souhlas. Do dnešní doby se dochovalo na 12 exemplářů.¹⁴⁸

Popis edice

Ke srovnání jednotlivých zřízení posloužila v tomto případě edice, kterou vydal Dalibor Janiš v roce 2005. Vycházel přitom z tisku Jana st. Olivetského z Olivetu z roku 1546 a zpřístupnil ji v celém rozsahu.¹⁴⁹ Celkový počet článků je 259.¹⁵⁰ Do zřízení přešlo 107 nových článků

¹⁴⁵ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 121 (čl. 47).

¹⁴⁶ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564*. Praha, F. Tempsky, 1882, str. 21 (čl. 37).

¹⁴⁷ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 74 - 85

¹⁴⁸ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 274 – 275.

¹⁴⁹ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 86 – 87.

¹⁵⁰ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 85.

částečně z knihy Tovačovské a částečně z usnesení zemských sněmů v rozmezí let 1516 – 1542.¹⁵¹

Srovnání s předchozími texty

První a prakticky nikdy oficiálně neuznaná revize Moravského zemského zřízení má také několik obsahově podobných článků s Vladislavským zřízením zemským. Vyjma těch obsažených už v prvním vydání Moravského zřízení zemského se jedná o tyto: křik na zasedání soudu¹⁵², vyjmutí soudce, nebo přisedícího na základě rodinného, nebo ekonomického vztahu k obžalovanému/žalujícímu¹⁵³. Zároveň je ve výpovědi krále Ferdinanda I. Habsburského k článku 43. zmínka „Dva bratři v soudu sedati nemají“, že popsaná praxe funguje u českého zemského soudu, odkud ji má moravský zemský soud také převzít.¹⁵⁴

Vladislavské zřízení zemské 1549

¹⁵¹ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 74 - 85.

¹⁵² KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 110 (čl. 5)

¹⁵³ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. str. 117 (čl. 27)

¹⁵⁴ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 130 – 131 (čl. 44).

Obecný popis

Kodifikace zemského práva s posílenou pozicí panovníka oproti předešlým verzím. Obsahuje právo ústavní, procesní, majetkové, dědické, rodinné a další. Zachovává v zásadě systematiku předchozí kodifikace.¹⁵⁵

Popis pramene

Tisk pozměněného Vladislavského zřízení zemského byl dokončen 10. května 1550 v Praze, v tiskárně Jana Kosořského z Kosoře. Počet výtisků není znám, ale do dnešní doby se dochovaly více než tři desítky exemplářů.¹⁵⁶

Popis edice

Pro srovnání podoby jednotlivých zřízení zde posloužila edice, kterou vydali Hermenegild a Josef Jirečkovi v rámci jednoho svazku ediční řady *Codex iuris Bohemici*.¹⁵⁷ Není zde přímo obsažen text Svatováclavské smlouvy, ale je odkázáno na stejný text u předešlého zřízení z roku 1530. V závěru edice najdeme konkordanci článků zemských zřízení z roku 1530 a 1549.¹⁵⁸ Jednotlivé články jsou označeny písmeny a čísla (ve formě A1 – A2) a jejich celkový počet je 822.¹⁵⁹

Moravské zřízení zemské 1562

Obecný popis

¹⁵⁵ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice.* Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 44.

¹⁵⁶ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze.* Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 270.

¹⁵⁷ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564.* Praha, F. Tempsky, 1882, str. 129 – 496.

¹⁵⁸ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze.* Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 280.

¹⁵⁹ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564.* Praha, F. Tempsky, 1882, str. 129 – 496.

Tisk zemského zřízení z větší části kopíruje verzi z roku 1535, kromě nově přidaných deseti článků v závěru knihy, tedy celkem 149 článků. Obsahuje především právo procesní, majetkové a dědické. Kromě toho můžeme v něm nalézt také články policejní povahy, poddanské správy a aktuální podobu landfrýdu. Nové články se zabývají kriminalitou, ochranou mince a přijímání cizinců do moravské stavovské společnosti.¹⁶⁰

Popis pramene

Redakce Moravského zemského zřízení z roku 1562, které ve velké míře opakuje stav tisku z roku 1535 (výslovně to uvádí i v titulu díla), byla vytištěna roku 1562 v Olomouci v tiskárně Jana Günthera. Dochovalo se nám celkem 12 výtisků.¹⁶¹

Popis edice

Ke srovnání zde posloužila výše zmíněná edice Františka Čády z roku 1937.¹⁶²

Srovnání s předchozími texty

Vzhledem k historickému vývoji vedoucímu ke vzniku tohoto zemského zřízení v něm nejsou obsaženy žádné nové články vztahující se k procesnímu právu.

Vladislavské zřízení zemské 1564

Obecný popis

Poslední revize zemského zřízení pro Čechy obsahuje největší počet článků a můžeme je považovat za nejpropracovanější předbělohorskou právní kodifikaci na našem území. Panovnická moc je v něm mírně oslabena proti předešlým verzím, v zásadě však zachovává rovnovážný vztah mezi panovníkem a stavu.¹⁶³

Popis pramene

¹⁶⁰ *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, str. 195 – 203.

¹⁶¹ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 275.

¹⁶² MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 283.

¹⁶³ *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, str. 45.

Tisk silně upraveného a rozšířeného Vladislavského zřízení zemského z roku 1564 byl prováděn dvakrát s určitým časovým odstupem. Poprvé byl tisk zřízení dokončen k 30. srpnu 1564 v tiskárně Jiřího Melantricha z Aventýna na Starém Městě pražském v blíže neurčeném počtu kusů. Do současnosti se dochovalo více než pět desítek exemplářů tohoto tisku. Podruhé bylo zmíněné řízení vytištěno roku 1594 u Daniela Adama Veleslavína a dochovalo se přibližně třicet exemplářů tohoto tisku.¹⁶⁴

Popis edice

Pro potřeby této práce bylo použito edice, vydané Hermenegildem a Josefem Jirečkovými v rámci jednoho svazku ediční řady *Codex iurus Bohemici*.¹⁶⁵ Autoři edice vydali pouze ty články, které se v rámci redakce zemského zřízení objevili nově, případně byly změněny oproti předchozímu stavu. U ostatních článků, které zůstaly nezměněny, bylo odkázáno pouze na předchozí stejný článek zřízení z roku 1549, spolu s několika úvodními slovy každého článku. Editoři také přidali odkazy na analogické, byť rozdílně znějící články zemského zřízení z roku 1549.¹⁶⁶ Značení článků je opět ve formě písmena a čísel (forma A1 – A2) a celkem je ve zřízení obsaženo 929 článků.¹⁶⁷

Moravské zřízení zemské 1604

Obecný popis

Poslední a největší předbělohorská revize Moravského zemského zřízení obsahuje ústavní, procesní, majetkové, dědické a rodinné právo. Zároveň také několik článků policejní povahy a správy nad poddanými. Kromě samostatných článků obsahuje rovněž několik listin v původním znění a přepis nálezu moravského zemského soudu.¹⁶⁸

¹⁶⁴ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 270.

¹⁶⁵ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564*. Praha, F. Tempsky, 1882, str. 497 – 703.

¹⁶⁶ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 281.

¹⁶⁷ JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef: *Codex iuris Bohemici, Tomus IV. Pars 1. Sectio 1.: Práva a zřízení zemská království českého z let 1530, 1549 a 1564*. Praha, F. Tempsky, 1882, str. 497 – 688.

¹⁶⁸ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015, str. 144 – 145.

Popis pramene

Poslední předbělohorský tisk Moravského zemského zřízení byl dokončen roku 1604 v Olomouci v tiskárně Jiříka Handle. Do současné doby máme zachováno celkem 28 tisků.¹⁶⁹

Popis edice

Ke srovnání s dalšími texty zemských zřízení zde posloužila edice Jany Janišové z roku 2015. Kniha zpřístupňuje nejenom samotný text Moravského zemského zřízení z roku 1604 v celém rozsahu, ale také řadu materiálů, které se přímo váží ke vzniku posledního samostatného zřízení na Moravě.¹⁷⁰ Značení článků bylo jednoduché číselné a celkový počet článků zůstal na 190.¹⁷¹

Srovnání s předchozími texty

Tisk neobsahuje žádné nové články (v porovnání s předchozími tisky MZZ), které by byly obsahově podobné článkům českých zřízení. Avšak obsahuje článek s přímým odkazem na praxi v zasedání zemského soudu z Čech, která by se měla uplatnit i na Moravě.¹⁷²

5. Použitá literatura a prameny

Edice:

BRANDL, Vincenc: *Kniha Tovačovská, aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.* Brno: [vl. nákl.], 1868, 136 s

Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným. Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1937, lxx, 245 s.

¹⁶⁹ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze.* Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, str. 275.

¹⁷⁰ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604.* Praha: Scriptorium, 2015, str. 282 – 284.

¹⁷¹ JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604.* Praha: Scriptorium, 2015, str. 124 – 131.

¹⁷² JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604.* Praha: Scriptorium, 2015, str. 315 (čl. 8).

Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice. Editor Dalibor JANIŠ. Brno: Matice moravská, 2005, 295 s.

Moravský zemský sněm na prahu novověku: edice památek sněmovních z let 1518-1570. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav, 2010, 503 s. Prameny k českým dějinám 16.-18. století. Řada A = Documenta res gestas Bohemias saeculorum XVI.-XVIII. illustrantia. Series A.

JANIŠOVÁ, Jana: *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604.* Praha: Scriptorium, 2015, 543 s.

KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ: *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích).* Praha: Scriptorium, 2007. 526 s.

TOVAČOVSKÝ Z CIMBURKA, Ctibor: *Kniha Tovačovská aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova zemského hejtmána markrabství Moravského sepsání obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a práv markrabství Moravského.* Editor Karel Josef DEMUTH. Brno: Historicko-statistický odbor, 1858, XX, 164 s.

Z DUBÉ, Ondřej: *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká.* Editor František ČÁDA. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1930, 231 s.

navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Praha, Scriptorium, 2007, 526 stran.

Prameny:

„Zrziżzenij Margkrabstwij Morawskeeho O Saudu Zemskem Ktereż gest vcziněno w Znognie“ (vytištěno 1535) – Moravská zemská knihovna, sign. ST1-0009.157b

„Zřízení zemské vladislavské“ (vydáno 1500) – Moravská zemská knihovna, sign. Skř.17-0953.420

Použitá literatura:

BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ: *Dějiny zemí Koruny české.* Praha, Paseka, 2003. 328 s

ČÁDA, František: *Morava v českém státě.* V Brně: Družstvo Moravského kola spisovatelů, 1948, 113 s.

ČÁDA, František: *Povšechné právní dějiny československé.* Brno: Právník, 1947, xx, 170 s.

FRANCEK, Jindřich: *24.10.1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození.* Praha: Havran, 2006. Dny, které tvořily české dějiny. 122 s.

MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze.* Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, 458 s.

KLABOUC, Jiří: *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudovalo).* Praha: Orbis, 1967, 417 s.

KNOLL, Vilém – SMRŽOVÁ, Petra – ZBORNÍKOVÁ, Alena: *Vybrané mezníky českých právních dějin.* Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. Právnícké učebnice, 156 s.

MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Editor Dalibor JANIŠ. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, 458 s.

MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, 572 s.

MALÝ, Karel – SKŘEJPKOVÁ, Petra: *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, 269 s.

MARKOV, Josef: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení 12.-17. století*. Praha: Academia, 1967, 336 s.

MARKOV, Josef: *Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.-XVII. stol.* V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1930, 203 s.

MILLER, Jaroslav: *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, 35 s.

VÁLKA, Josef – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, 231 s.

VÁLKA, Josef - PECKOVÁ, Anna – LOWÁK, Aleš – PAUL, Prokop: *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, 275 s.

VANĚČEK, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, 581 s.

VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilém: *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s.

6. Závěr

Z dostupných informací vyplývá, že k ovlivňování v oblasti procesního práva mezi texty Vladislavského zřízení zemského a Moravského zřízení zemského skutečně docházelo, a to ve dvou specifických případech.

První bychom mohli označit jako praktický vzor. Formalistické pravidlo vést žalobu o každou věc zvlášť muselo bezpochyby značně zpomalovat jednání zemského soudu. Jeho uplatnění i v případě sporu o větší počet položek v rámci jedné smlouvy pak mohlo vyústit ve značně dlouhé soudní řízení. Udělení výjimky pro tento druh sporu bylo proto jistě pozitivním krokem. Zapsání článku do zemského zřízení podtrhuje jeho důležitost, protože stavové do zřízení dávali jenom to, co považovali skutečně za důležité.

Druhý případ je možné nazvat jako panovnický vklad do zemského zřízení. Stavové byli sice sami sobě zákonodárci, ale ne vždy se dokázali dohodnout na konečném znění příslušného

článku. Odvolat se proto k panovníkovi, jakožto nejvyššímu soudci země, bylo žádoucím řešením.

Tato bakalářská práce ve svém omezeném rozsahu nemůže pojmut téma komparace procesního práva mezi Vladislavským zřízením zemským a Moravským zřízením zemským více do hloubky, jak by si jistě zasloužovalo. Může posloužit alespoň jako základ pro další práci a inspirace ostatních ke studiu této problematiky.